

WALLENTINYI SAMU

SÁROSY GYULA

ÉLETE.

Különlenyomat az Ország-Világ 1898-iki évfolyamából.

BUDAPEST

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1898

BEVEZETÉS.

Sárosy Gyulával akarok ez értekezésemben foglalkozni. Annak a költőnek életével, irodalmi pályájával, kinek neve már régen feledésbe ment. S ha fenmaradt is emléke itt-ott, azt is *Arany Trombitájának* köszönheti, mely műve esztétikai szempontból nem a legsikerültebb mű.

S hogy mégis őt választottam értekezésem tárgyául, annak több oka van. A legfőbb természetesen az ő *Arany Trombitája*, ez az érdekes történeti emlék a forradalomból, melynek költői becse nem nagy, hanem mint emlék igen értékes.

Az *Arany Trombita* hű tükrét nyújtja annak az izzó, szenvedélyes hangulatnak, mely akkor nemzetünk nagy részét áthatotta. Sárosy költészete e szenvedélyességben sokszor szélsőségekbe megy át,

előfordulnak költészetében oly helyek, melyek egyáltalában nem valók oda, egészben azonban nagyon jellemzők a költeményei arra a szabadságért lángható, osztrákgyűlölő korra. Ez a főok, mely életének megírására vezetett, mert hiszen az irodalomtörténetnek az is egyik főczélja, hogy a kort a maga érzésvilágával, vezérlő eszméivel híven feltüntesse.

A másik az, hogy Sárosy költeményei között nagyon sokra akadunk, a melyek igazán szépek s megérdemlik a figyelmet. Különösen szerelmi dalait a közvetlen, tiszta érzés, egyszerűség és dallamos-ság jellemzik. E szerelmi dalai s forradalmi költeményei okozták azt, hogy Sárosy a maga korában a népszerű költők közé tartozott, kinek költeményeit örömmel olvasták, sőt egypár dala átszállott a nép ajkára is.

S végül — az igazat megvallva — Sárosynak az élete is hatással volt reám. Önkéntelenül is rokonszenvet éreztem ez iránt a költő iránt, a ki annyi hányattatáson ment át, a ki olyan sokat szenvedett életében s oly szomorú véget ért. Az a férfiú, a ki egykor népszerűségnek örvendett, kit szeretettel öveztek körül, élete végén teljesen elhagyatva s elfeledve él s így is hal meg.

S ennek a népszerű költőnek szenvedésekben gazdag életét híven, pontosan még eddig nem írta le senki.

Első életrajza az *Életképekben*¹ jelent meg abból az alkalomból, midőn a fenti lap Sárosy arczképét közölte. Szerzője ennek az életrajznak R., id. Szinnyei József szerint Riskó Ignác. Az egész életrajz igen rövid, csak a főbb mozzanatok vannak abban érintve, azonban adatai teljesen megbízhatók és hitelesek. Ennek alapján írta meg kissé bővebben az egész életrajzot felölelve Abafi Lajos² Sárosy összes műveinek III. kötete elé költőnk életrajzát. Ez életrajz — mint említettem — csaknem szóról-szóra átvette Riskó életrajzát, kiegészítvén ezt a Vahot Imre *Emlékirataiból* vett adatokkal. Ez életrajz azért nem bir nagy beccsel, mert Sárosyt mint költőt egyáltalán nem méltatja objective, költői egyéniségét nem tünteti fel híven. Hogy milyen elfogult Abafi, eléggé kitűnik a következőkből. Az LVII. lapon ezt mondja: »Sárosyt a lírai dalok, balladák és egyéb fajú költemények méltán tették jogosulttá a költő névre, ki megérdemli, hogy helyet foglaljon az elsők között. De a mi őt nagygyá és a szokatlan népszerűségre főként méltóvá teszi: azon egyedüliségében rejlik, melyet *Arany Trombitájával* az irodalomban elfoglalt. A tárgy, a hang,

¹ *Életképek* (szerk. és kiadja Frankenburg Adolf) 1845. II. f. 308.

² *Nemzeti könyvtár* XXXV. kötet. Sárosy Gyula összes művei III. k.

a forma, egyszóval minden igen szerencsésen van eltalálva, hogy rendkívüli benyomást gyakoroljon, minőt csak eredeti mű s határozott költői egyéniség tesz az olvasóra.« S másutt is mindenütt mint lángészről, mint egy rendkívüli szellemről beszél róla, elmulasztván ezt egyszersmind megokolni is.

S itt el nem mulaszthatom megjegyezni, hogy mennyire pontatlan Abafi a Sárosy műveinek kiadásában. Először is több költőnek a költeményeit veszi a Sárosy művei közé, továbbá szó sincs róla, hogy Sárosy összes művei össze volnának itt gyűjtve. Akadtam legalább tíz-húsz költeményre, melyek e három kötetben nincsenek felvéve. De a legbosszantóbb a szövegkiadás. A legtöbb helyen el van változtatva az eredeti szöveg. Különösen az *Arany Trombitánál* látjuk ezt. Az eredeti szöveg erősebb kifejezéseit önkényesen teljesen elváltoztatja Abafi, meghamisítván az eredetit, a mihez a kiadónak semmi joga. A legjellemzőbb kifejezéseket szelidebbé, simábbá akarta tenni, a mi azonban az eredeti rovására megy.

Jelen értekezésemhez az anyagot nagyjából eredeti forrásokból merítettem. Résztint kortársaitól, rokonaitól kaptam pontos adatokat, résztint felkutattam az összes 1830–60-as évek hírlapjait. E mellett felhasználtam a fentemlített két életrajzt,

továbbá Vahot Imre *Emlékiratait*, Vachott Sándorné *Rajzok a múltból* című emlékiratait, Degré Alajos *Visszaemlékezéseim* című művét stb. s különösen a *Sárosy-Albumot*.¹

Főczélom az életrajz megírásánál az lesz, hogy az életrajzzal kapcsolatosan lehetőleg teljes képét nyújtsam Sárosy költői egyéniségének, kiterjeszkedvén a kor viszonyainak festésére is, hogy költőnk egyéniségét, érzelmvilágát annál jobban megismerhessük.

¹ *Sárosy-Album*. Szerkeszti Náményi Lajos. Arad, Schindler Gusztáv könyvnyomdája. 1889. Negyedré, 168 l.

I.

Apókai Sárosy-család¹ eredete a XVII. század közepére vezethető vissza. Sárosy János volt a család elődje, ki a Rákóczy Györgyök korában fiscális director volt. Tagjai közül többen viseltek előkelőbb hivatalokat is. Így S. Sámuel az 1791-iki erdélyi országgyűlésen királyi hivatalos; S. György az 1794-iki országgyűlésen Marosszék követe és havasainak főinspectorja. A család egyik ága Szatmármegyében élt, köztük Sárosy Lajos is, költőnk atyja, ki 20—22 éves korában került le az arad-megyei borossebesi uradalomba, mint gazdatiszt. A borossebesi uradalmat 1387 óta Losonczy István birta², később Kornis Gáspár, Toldi István, Rajnald, modenai herceg; századunk elején a kincstártól a Rothenfelsi Königssegg grófok szerezték meg s

¹ L. Nagy Iván: Magyarország családai 10. k.

² Földrajzi Közlemények 1887. XV. k. 329—353, Dr. Márki Sándor: Dézna és Vidéke.

most mint hitbizományt Waldstein Ernő gróf birja. E szép, nagy birtokhoz került költőnk atyja gazdatisztnek s becsületessége, szorgalma, pontossága által csakhamar megkedveltette magát, úgy, hogy igen fiatal korában már főgazdatiszt lett. Még gazdatiszt korában vette nőül dabasi Halász Katalint s e házasságából született Veronika nevű leánya s 1816 február 12-én Lajos nevű fia, ki később, mint költő, a Gyula nevet vette fel és használta.

A szülők a legnagyobb egyetértésben és boldogságban éltek egymással, hiszen frigyüket a legtisztább szerelem hozta létre. Örömlük, boldogságukat csak fokozta a két kis gyermek, a kiket édes anyjuk a legnagyobb gonddal, szeretettel ápolt és nevelt. E családi boldogság azonban nem tartott sokáig. Az 1818-ik év elején az apa hirtelen megbetegedett s néhány hét alatt kiragadta őt a halál övéi köréből. Képzeltetni, hogy e csapás mily fájdalommal töltötte el az özvegy szívét, ki benne nemcsak a forrón szerető és szeretett férjet veszítette el, hanem a család fentartóját is. Miből fog ő, a szegény özvegy, élni két kis gyermekével, miből fogja fedezni a két árva gyermek neveltetési költségeit? E kérdés nehezedett lelkére s tette nyugtalanná perczeit.

Sárosy Gyula ekkor másfél éves gyermek volt, atyját nem is ismerte, mint azt később meg is énekelte:

Nem a világ volt e világon,
Mit én először láthaték;
Ha van sötétebb a sötét-nél,

Az: egy behullt síromladék;
 S hogy nincs apám, szivem-szememnek
 Legelső látománya lett . . .
 Szegény anyám, ha tudta volna . . .
 Dehogy szült volna engemet!¹

E nehéz állapotában az özvegy önkéntelenül is a másodszori férjhezmenetelre gondolt, a mire nem kellett sokáig várakoznia. Az özvegyet szépségéről, takarékoságáról, jó szivéről a szomszéd megyékben is ismerték. Férje halála után pár hónappal meg is kérte a kezét egy lánykori ismerőse: Szánthó Pál, füzesgyarmati (Békésm.) jegyző. Ha figyelembe vesszük az özvegynek súlyos helyzetét, kinek első sorban gyermekeinek a jövője feküdt a szíven, nem csodálkozhatunk, hogy örömmel fogadta el a jó módú s a mellett művelt férfiú házassági ajánlatát s csakhamar neje lett.² Füzes-Gyarmat lett tehát a kis család új otthona, itt élte át költőnk gyermek- és ifjúkorát. Gyermelelkére kétségkívül hatással volt az itt elterülő alföld, melyről később is mindig szeretettel ír és beszél; fogékony lelkébe mélyen belevésődtek ennek a képei, úgy, hogy költői képei, hasonlatai majdnem mind kapcsolatban vannak az alfölddel. Sőt egész jellemére, költői egyéniségének kifejlődésére is nagy befolyással voltak az itt eltöltött évek. Mint gyermek együtt

¹ Ingeborg születése napján. S. Gy. Összes művei. Kiadta: Abafi Lajos. I. k. 166.

² *Életképek* (szerkeszti és kiadja Frankenburg Adolf) 1845. II. f. é. 308.

játszadozott a nép gyermekeivel, velök töltötte szabad idejét, megismerte a nép szokásait, látta szomorú helyzetét, megszerette egyenességét és őszinte nyíltszívűségét. Innen van, hogy mint költő, a népszabadságért lelkesedik, elnyomatása ellen küzd; innen az a tömérdek népiesség a nyelv tekintetében, melylyel költészete telve van.

A gyermek szép tehetséggel volt megáldva s már ekkor mutatkozott nála a költészet iránti hajlam. E hajlamot a prózai természetű, rideg kedélyű mostoha atya elnyomni igyekezett, mert nagy ellensége volt a költőknek,¹ azonban a költői lelkületű édes anyja gondosan ápolta, fejlesztette. Elemi iskoláit Szarvason végezte Lajos, innen került 1827. évi augusztus hó 22-én² s nem 1829-ben, mint Haan Lajos mondja a Sárosy-Alumban a mezőberényi hatosztályú gimnáziumba, a mely gimnázium 1834-ben áttételezt Szarvasra. E néhány év alatt, melyet Sárosy a mezőberényi gimnáziumban töltött, hatalmas alapot nyert a tudományokban, kitűnő tanárától, Molitorisz Adolfától, a későbbi szarvasi professzortól, kiről Sárosy egész életén át hálával emlékezik meg. Molitorisz nemcsak a száraz tudományokra fektetett súlyt, tanítványait tanította szónoklatra, szavalásra, verselésre s különösen nagy gondot fordított a stilisztikára. Feladott nekik

¹ Életképek 1845. II. f. é. 308. és köv. l.

² A szarvasi gimn. anyakönyve szerint: »Sárosy Ludovicus venit 1827 die 22 aug. in Grammaticam« ... Udvardy Sándor tanár úr szives közlése.

egy-egy témát s ezt 3–4 nap alatt ki kellett dolgozniok s felolvasniok, s ekkor aztán megbírálták a munkát, az előadást. Ez a diákokra kétségkívül nagy hatással volt, nemcsak hogy fejlesztette tehetségüket, hanem felkeltette bennök a becsvágyat a minél sikeresebb munkálkodásra, szebb stílusra.

Sárosy már itt is kitűnt, úgy, hogy munkája, különösen ha versben kellett dolgozni, többnyire a legjobb volt s belekerült az *Érdemkönyvbe*.¹ Sárosy mindig első tanulója volt az intézetnek. I. grammatikus korában még van néhány jója, azontúl azonban minden tárgyból eminenciája van. Eltávozásakor is az van az anyakönyvben, hogy »discessit 1832 post examen, cum calculo eminentia.«² Molitorisznak az is szokása volt, hogy minden év végén egy virágkoszorút adott át a legszorgalmasabb, legtehetségesebb tanulónak. E virágkoszorút Sárosy minden év végén elnyerte, melyre mindig büszke volt. »Még aradi váltótörvényszéki jegyző létekor is — írja Haan Lajos — mutatott nekem egy violát, melyet a mezőberényi érdemkoszorúból mint kegyeletes emléket megőrzött.« Nem csodálhatjuk tehát, ha a tehetséges, költői hajlamú, szorgalmas fiút Molitorisz olyan nagyon megszerette s költői tehetségét oly szeretettel ápolta, fejlesztette. Hogy milyen szorgalmas és tehetséges diák volt Sárosy, legjobban mutatja az a néhány sor, melyet

¹ Haan Lajos: Ifjúkori visszaemlékezés Sárosy Gyulára. Sárosy-Album 40. és köv. l.

² Udvardy tanár úr közlése.

Molitorisz irt róla egyik életrajzírójának:¹ »Sárosy már szintaxista korában prózában, versben magyarul, latinul dolgozott egyaránt. Versben erősebb volt. Mindig első eminens maradt. Már itt fordította gyakorlat kedvéért Berzsenyi fellengő ódáit s Csonkainak *A lélek halhatatlanságáról* irt szép költeményét latinra, ez utóbbit elegikus mértékben. Egy közvizsgálaton önkészítette magyar búcsúbeszédét oly hatással szavalá el, hogy könyeztek a hallgatók szemei és a gyermek Sárosy neve vidékszte ismeretes lett.«

Molitorisz nagy szeretetét bizonyítja Benka Ádám, szarvasi igazgató úrnak az az értesítése is, hogy az öreg Molitorisz professzor később is mindig sirva olvasta Sárosy költeményeit a diákok előtt buzdításul.

A szünidőket természetesen Füzes-Gyarmaton töltötte Lajos. Szabad idejét játszással, olvasgatással és versirással töltötte. Hogy annál nyugodtabban dolgozhassék, egy majorhelyiséget alakított át magának szobácskául, melynek felirata ez volt:

Én, ki e magánosságban
Sok szép napot érhetek,
Vigan és nagy boldogságban
Tyúkolban megférhetek.²

E sorokat anyja nagy tiszteletben tartotta s később sem engedte bemeszeltetni. Itt készült verseit egyik életrajzírója R. szerint³ beküldte a Magyar Kurirba

¹ Életképek 1845. II. f. é. 308. és köv. l.

² Abafi L. Sárosy Gyula. Összes művei. III. k. III. l.

³ Életképek 1845. II. f. é. 308. és köv. l.

saját neve alatt. Ez adatot nem tudom honnan szerezhette a fenti életrajz írója, mert hiszen a Magyar Kurir tisztán politikai lap volt, melyben vers csak az év beköszöntőjeül jelent meg mintegy fohász az Istenhez a hazáért, a jólétért.

De ilyen beköszöntőt is csak kettőt találtam s ezek is névtelenül vannak közölve. Lehet, hogy a Kurir valamely mellékletében jelentek meg az említett versek. Azt mondja továbbá R.: »miután észrevette, hogy ez nincs ínyére atyjának, Lajos helyett Gyula nevet választott magának s ez egészen ráragadt«. Holott Vahot Imre azt írja Emlékirataiban:¹ hogy midőn Sárosy 1832-ben feljött Eperjesre, még a Lajos nevet használta. A fenti életrajzíró pedig Abafival együtt azt állítja, hogy még mezőberényi diák korában vette föl a Gyula nevet.

1832-ben, mint másodéves »poeta« Eperjesre kerül Sárosy. E távoleső városba adták őt szülei, hogy a német nyelvet elsajátíthassa. Eperjesi tartózkodása lényeges befolyással volt egész életére, költészetének kifejlődésére.

Tulajdonképeni költői működése itt kezdődik, itt képezi ki magát a tudományokban, innen bocsátja nyilvánosságra költeményeit, itt, e német-tót városban vert gyökeret szívében az erősebb nemzeti érzés, lelkesedés a magyar nyelv terjesztése iránt. Eperjesen ebben az időben valóságos nemzetiségi harczok dúltak. Egyrészt erős pánszláv mozgalmak voltak, de különösen nagy tért hódított itt a ger-

¹ Vahot Imre Emlékiratai. Nemzeti Könyvtár XXIII. 130. I.

manisáció. Sárosy egyik tanára, Kraizel András is ilyen germanizáló, magyarellenes ember volt,¹ a mi a lelkes magyar ifjakat s különösen Sárosyt fellázította s ellenactióra készítette. Erre igen alkalmas eszköznek látszott az 1827-ben alapított, azonban 1829-től pangásban lévő magyar önképző-társaság felélesztése, feltámasztása. Sárosy előre látta, hogy milyen nagy hatása lehet egy ilyen irodalmi kis körnek, ha feladatának, céljának magaslatára emelkedik. Nemcsak hogy tagjai képezhetik magukat stilusban, fejleszthetik tehetségüket, hanem a nagy közönségben is fel lehet kelteni az érdeklődést nyelvünk, irodalmunk iránt, fel lehet benne kelteni a nemzeti érzést. Nem is nyugodott, mozgalmat indított, melynek vezére ő volt. Alkalmasabb vezére nem is lehetett volna Sárosynál. Ő, ki társainál nagy tekintélynek és népszerűségnek örvendett, kinek lelkesedése határtalan volt s ki e lelkesedésével, szava és hangja erejével könnyen meg tudta hódítani társait és a közönséget. Sárosy fáradozását siker koronázta: 1833. nov. 2-án megalakult az eperjesi magyar társaság.² Elnöke Székács József, a későbbi ág. ev. superintendens s neves egyházi költő lett, a ki akkoriban Eperjesen nevelősködött a Nicolits-családnál. Székácsot nevéért választották meg elnöknek, ő tevékeny részt nem igen vehetett benne; a kör tulajdonképeni veze-

¹ Életképek 1845. II. f. é. 308. és köv.

² Haan Lajos: Ifjúkori visszaemlékezés Sárosy Gyulára. Sárosy-Album. 44. l.

tője Sárosy volt. A társaság hetenkint két ülést tartott. Itt azután szavaltak, munkákat olvastak fel egyesek s ezeket aztán kölcsönösen megbírálták, a kiválóbbakat beírták az érdemkönyvbe. Az ilyen önképző-köröknek roppant nagy hasznuk és fontosságuk van. Munkára ösztönzi az ifjakat, felkölti a tehetséget s a kölcsönös megbeszélés, felvilágosítás, bírálás élénk eszmecserére ad okot, a mi szintén igen hasznos s ilyenformán sok hibáról szokhatik le az ifjú író. Eleinte szűk körben mozgott e társaság, egymásnak szavaltak és dolgoztak, később mindinkább kiterjeszkedtek, nyilvános ünnepélyeket adtak, hol a város és megye színe-java megjelent, gyönyörködött a tehetséges ifjak munkálkodásában, szavalataiban. Így kedvelték meg lassankint Eperjesen nemzeti nyelvünket és irodalmunkat. Később, midőn a társaság megerősödött anyagilag és tekintélyben, beválasztották tiszteletbeli tagokul és tisztviselőkül a megye és város nevezetesebb férfait, kik azután a legnagyobb örömmel vettek részt a társaság gyűléseiben.¹ E társaság egyik fő tényezője lett Eperjes magyarosodásának.

E társaság irodalmunknak és közéletünknek is sok jeles férfiút nevelt. Így: a két Vahot, Fáy András, Henszlmann Imre, Pulszky Ferencz, Nagy Ignác, Riskó Ignác, Görgei István, Lisznyay Kálmán, Irányi Dániel, Hunfalvy János, Kerényi

¹ Haan Lajos: Ifjúkori visszaemlékezés Sárosy Gyulára Sárosy-Album 45.

Frigyes stb. mind e kis körben kezdték pályájukat, itt fejlesztették először tehetségeiket.¹

Sárosy e körnek három éven át volt munkás tagja, vezető lelke. Számos költeményt írt, melyek kiválóságuknál fogva az érdemkönyvi fokot ütötték meg, ezeket azonban Sárosy valószínűleg hanyagságból nem írta be a *Kis köpü* nevű érdemkönyvbe s nem is maradtak fenn. Drámát is írt ez időben; 1834-ben fejezi be *Eperjes megszállatása* című drámáját,² melyet azonban nem adott ki soha s nem is adták elő s így tárgyát sem tudjuk. A drámairásra valószínűleg az ösztönözte Sárosyt, hogy ebben az időben az eperjesi diákok divatba hozták a magyar műkedvelői előadásokat a német színház ellensúlyozására. Ez előadásoknak vezetője Vahot Imre volt, tagjai pedig: a két Vahotestvér, Rök István, Fekete Soma és Sárosy Gyula, ki kitűnő komikus volt. »Mindig nagy és méltányos közönségünk volt s a jövedelmet jótékony vagy nemzeti czélokra fordítottuk« — írja Vahot Imre Emlékirataiban. Még arra is ráértek, hogy egy lapot indítsanak. Vahot Imre *Eperjesi kurjancs* címen szerkesztett egy képes élcslapot, ennek melléklapját *Duda* címen Sárosy szerkesztette.³ Teli volt e két lap élczekkel, szellemes bohóságokkal, de különösen gúnynyal az igazgató és a

¹ Haan Lajos már említett értekezése és dr. Erdélyi Pál:

»Az eperjesi Kis Kör«. Sárosy-Album 52. és köv. l.

² Abafi: Sárosy Gyula összes művei III. k. VIII. l.

³ Vahot Imre Emlékiratai 146. l.

tanárok ellen, a miért aztán az igazgató be is tiltotta Vahotnak e lap szerkesztését. Sárosy e sokoldalú elfoglaltsága daczára sem hanyagolta el magát. Jó tanuló volt mindvégig, sőt nagy elfoglaltsága mellett is tagja volt a német és tót társaságoknak, itt is szorgalmasan dolgozott: fordított Matthisonból, cseh és szláv költőkből,¹ megtanulta az olasz nyelvet, később pedig a lengyel és angol nyelveket is. Valóban páratlan buzgalom és szorgalom kellett hozzá, hogy mindezt elvégezhesse.

Az eperjesi magyar társaság 1836-ban eddigi munkálkodásával a nyilvánosságra lépett. Ebben az évben jelent meg a *Jácint*² első évfolyama Kovács Sámuel neve alatt. A zsebkönyv nem érte el a kívánt hatást; a megmaradt példányokat két évvel később *Aglája* címen bocsátották újból forgalomba.

A *Jácint*ban Sárosynak 13 költeménye jelent meg. Gyöngye ifjúkori kísérletek ezek, epigrammák, érzelgős, német hatás alatt álló sonettek. Az epigrammák közül az *Arnoldine* című csinosabb:

Majusz tiszta regén, szép Arnoldine, letépted,
Kegytelen, a violát, s harmatos szűdre hatott,
Életem ifjú regén szép Arnoldine letépted
Szívemet ah! s mi okon nem hata szűdre könyűm?³

¹ Haan Lajos említett értekezése.

² *Jácint*, zsebkönyv 1836. Szerkeszté és kiadá Kovács Sámuel. Első év. Kassán, Werfer Károly nyomtató intézetében. 12-rét, 212. l., egy kömetszettel.

³ *Jácint* 1836. 104. l.

Legszebb köztük kétségtelenül a *Pipadal*, mely ügyes képeivel, tartalmával s különösen folyékony, pattogó verselésével megragadja figyelmünket. Pompás humorral, könnyed versekben zeng dicséretet a pipának, mely gyakran oszlatja el füstfellegeivel bánatunkat s ment meg az unalomtól.

A gimnáziumot elvégezvén, a jogi pályára lépett. Jogi tanulmányait szintén az eperjesi collegiumban végezte. Mint jogászt az a megtiszteltetés érte, hogy a gimnáziumban rábízták a magyar nyelv és irodalom tanítását a grammaticusoktól kezdve fel a philosophusokig. Tanítványai szerették, tisztének becsülettel felelt meg, úgy, hogy még jurátus korában is tanárkodott a collegiumban. E tanárkodásának volt az eredménye az a grammatika, melyet tanítványai számára 1837-ben kiadott *Nyelvészske! vagy a magyar nyelv főnehézségei szabályokban, párbeszédekben és példalapokban* czimen.¹ Én nem juthattam hozzá e könyvhöz s így ítéletet sem mondhatok róla. Abafi említett életrajzában közli az előszót, melyben ki van fejtve a mű célja, iránya. »Nem tanítok én újat mindenben, — mondja Sárosy — ilyesmit képzelni is nevetséges, csak annyiban, mennyiben vállairól, szemlélődés közben, tovább láték. Nem adok rendszeres egészset sem; annak, mi innen hiányzik, tudományát, rólatok fel nem tennem, sérelemnek vélném. Azt tűzém ki tehát egyedül célomul, hogy szépen virágzó egyesületek írása s beszédének — mielőtt az Akadémia

¹ Életképek 1845. II. f. é. 308. és köv. l.

által megalapíttatandó s nyugtalanul várató szabályokkal szerencsétlenné — a nyelv főrészeiben követhető, egy írást adhassak.« Az előbeszédet követi két *Párbeszéd Ócskai és Ujtani közt* a névragozásról és az igék fölött, megtoldva számos táblázattal. Végül ad helyesírási szabályokat, melyek némely ferde állítás mellett, több oly észrevételt is tartalmaznak, melyek mai helyesírásunkban is érvényben vannak. A kettős betűk egyszerűsítésére nézve javasolja a *cz* helyett a puszta *c-t*, a többiek helyett pedig az első betűk ékezését (č, ž, š, ň).¹ Az akkori *Figyelmező* megdicséri e művet, különösen stíljét emeli ki.

Jogi tanulmányainak befejeztével Kapy István, sárosi alispán mellé került Sárosy, mint jurátus. Tehetségével, szorgalmával annyira megnyerte főnöke szeretetét, hogy később is mindig jóakarátú pártfogója volt. Neki köszönhette, hogy mint joggyakornok megyei tiszteletbeli aljegyző lett, s egy év múlva reá kitűnő stílusáért, szép szónoklataiért megválasztották megyei másodaljegyzőnek. Régen óhajtott vágya volt az Sárosynak, hogy önálló lehessen s nőül vegye szerelme tárgyát. E szerelemnek szálai öt-hat évre nyúlnak vissza.

¹ Abafi L. Sárosy összes művei. III. k. XI—XII. 1.

II.

Sárosy, mint eperjesi diák, nem örvendett a legjobb anyagi viszonyoknak. Szülei nem segítették őt, viszonya velök, valószínűleg a mostoha atya hidegsége miatt, meglehetősen feszült volt. Hiszen a szünidőket sem töltötte Füzes-Gyarmaton, szülői körében. Legalább erre vall az, a mit Vahot Imre ír Emlékirataiban (173. l.): »Pár nap múlva az én kedves Gyula barátom nagy örömmel hozta nekem a hirt, hogy szeretett anyjától levelet kapott, melyben a szünnapokra a legnyájasabb szavakkal hívja meg őt, már évek óta nem látott kedves fiát s küldött is elég pénzt tartozásai és uti költségei fedezésére. — Látod barátom, — szóltam hozzá — hiába mondad, hogy mostoha atyád, a füzesgyarmati jegyző egészen elidegeníté tőled anyád szívét. Most már nyugodtan keresheted föl Békésmegyében az anyai házat s a házi és családi békeséget...«

Ezekből az látszik, hogy Sárosyt nem igen segítették szülei s így kénytelen volt magát a saját

erejéből fentartani. Hogy szűk anyagi helyzetén segítsen, privat-órákat adott. S itt roppant nagy hasznát vette nyelvismeretének. Német és tót ügyvédek, idegen ajkú leányokat tanított a magyar nyelvre. Ki gondolta volna, hogy a nyelvtanításnak fogja köszönni első nejét? Pedig úgy lett! Mint nyelvmester Eperjes egyik legelőkelőbb családjánál: a Péchy-családnál is tanított. Az egyik Péchy-lányt nőül vette egy Hilvéty nevű ottani főbbrangú katonatiszt s ebből a házasságból született Hilvéty Arnoldina és Ottilia. Az apa hirtelen elhalálozásával a két árva leány nagyszüleihez került, kik gondosan neveltették őket. E nagyszülők kérték fel Sárosyt, hogy Ottiliát tanítsa a magyar nyelvre. Mint derék, pontos és kitűnő mester csakhamar megnyerte a család szeretetét s többször volt hivatalos hozzájuk. Megismerkedett a bájos, szőkehajú, feketeszemű Arnoldinával. E leánykát egyik ismerőse, Sárosy életrajzírója¹ rendkívül dicséri, magasztalja: »... e leány nem volt mindennapi leány, emlékezeténél fölmelegül a szív és szívesen mulat az értelem. Valami hatásteljes és tiszteletre ragadó volt már karcsú, magas alakjában. Nagy hajának szőke alapszine kissé a vörhenyegbe játszott. Szelidség és jóság szóltak arcvonásaiból, szemeiben lelke volt: a jó és nemes.«

Igy nem csodálhatjuk, ha az amúgy is költői lelkű, lobbanékony ifjú szerelemre gerjedt a bájos leány iránt. Első vonzalma csak erősödött, fokozó-

¹ R (iskó). Életképek 1845. II. f. é. 308. és köv. l.

dott, midőn napról-napra jobban és jobban megismerte a leány nemes lelkét, műveltségét, jóságát. E leányka iránti szerelme töltötte be egész lelkét, ő volt dalainak tárgya. Arnoldine szemeit dicsőítette, midőn a barna szemek védelmére egy szép költeményt írt. E költemény történetét érdekesen írja le iskolatársa, Haan Lajos, már említett értekezésében: »Az 1837. évi június 17-én tartott örömnepén a társaság titkára, Kovács Ágoston, elszavalta lelkesen és tapsvihar kíséretében a *Kék szemek dicsérete* című költeményét. Utána Sárosy Gyula lépett a szószékre s mint ellendarabot a kék szemekre, a mint igen hatalmas szónok volt, hasonló lelkesedéssel elmondta a *barna szemek* dicséretéről szóló versét... Ha Kovács költeményét megtapsolták, Sárosy lelkes szavalását meg szűnni nem akaró tapsvihar követte...«

Minthogy e költeménye eléggé ismeretlen, nem lévén felvéve összes művei közé sem s minthogy igen csinos, dallamos vers, álljon itt mutatványul Sárosy ifjúkori költeményeiből:

Mit keseregtek, barna szeműek?
 Orczavonástok mért szomorú?
 Mért leveretve kedvetek? ó mért
 Szíveteken a barna ború?
 Csaldana volt, mi lelketek érte,
 Szégyen azonnal hinni neki!
 Szögszemű szépek, csókot ez ajkra...
 Én jövők értetek ellene ki.
 Lám, dicsőülten néznek a szókék,

Víg szemeikben villog az égbék,
Most csillapuljon minden öröm,
Kék szemek ellen hosszú pöröm.

Csalfa s azért kék csillagos arczod,
Te szivet orzó büszke remény,
Mert hazugúl felhívod egedbe
Azt, kihez álnok sorsa kemény.
Tőlem odább állj! Mind pokol a kék,
Fölleled abban mind, mi csaló,
Félre! te légy csak messze vezérem,
Ó komolyarczú égi való!
Im, mi az élet? im, mi a pálya?
Nemde sötétség sűrű homálya?
És ti, borongó barna szemek,
E szomor éltet képezitek.

A kelevény kék, kék az irigység,
Kék az ijedtség, kék a halál,
S kedvet ezen négy rémi körében,
Szögyszemű lányka, mondd: ki talál?
Barna a sírhon s így szemed is sír,
Lelkemet abba bétemetem,
Barna az éj is s benne az álom,
Rólad, ó Noldim, tiszta nekem,
Barna magyar szín, Gallusz az égbék,
Bújjatok el hát kékszemű szőkék;
Üdv tibelétek nézni, remek
Fényben özönlő barna szemek!

Szögyszemű lánykám, nézz ide hátran,
Bús szemeimben nyájas az éj,
Barna a felleg s rémes öléből

Villan a villám, csap le veszély.
 Lányka, szemeidben mennykövek ülnek,
 Róluk az Ámor mennyköve hull.
 Ah, lecsapott már! keblemet érte:
 Szívem, ah, érzem mennyire gyúl'.
 Tűz van e szívben s oltani víz kell,
 Oltsd el a lángot, lányka, könnyűddel,
 Mit leesőznek fellegeid,
 Homlok alól szép szögszemeid.

Ah, de könnyűd azt, lányka, nem oltja,
 Légyen e dalnak csókod a zsoldja,
 Adj meg ajkad a dali bért
 Barna szemekről verseimért.

Elég csinos kis dal ez, mely bár kissé mesterkéltnél, eléggé hangzatos. Nyelve zengő, teli a legszebb képekkel, verselése könnyed, nagyon gyakorlott és hivatott kézre vall, rímei a legtisztábban csengők: hinni neki — ellene ki, öröm — pöröm, remény — kemény, halál — talál, remek — szemek stb.

Dicséretére válik az ifjú költőnek!

Sárosy szerelme őszinte, tiszta szerelem volt! Szerette Arnoldinát mélyen, igazán, ifjú szívének egész hevével. Szerelme csak erősödött, fokozódott, midőn a leányka viszonzta érzelmeit. Szerelmük erejéről tesz tanubizonyságot az is, hogy hat esztendeig tartott, míg egymáséi lehettek s ez idő alatt érzelmiük nem csökkent, épen, erősen maradt ez meg Arnoldina haláláig.

Mint említettük, Sárosy 1838-ban Sárosmegye másodaljegyzője lett.

E hivatala s mellékkeresete a tanításból elég garantiát nyújtottak arra, hogy családot alapítson, nőül vehesse szerelme tárgyát, a mi 1839. január elsején meg is történt. E szerelme ihlette akkori költészetét. Egymásután küldi fel verseit az Athenaeumba;¹ e versekben kedvese bájait: angyali szívét, szőke haját, bogár szemét énekli meg. E költemények nem valami nagyon szépek, német hatás látszik rajtuk; melegebb érzés csak itt-ott csillámlik fel.

Házassága rendkívül boldog volt, erről tesznek bizonyosságot 1839-ben írott versei, melyek részint a Budapesti Árvizkönyvben² (*Változó tanuk, Szerencsés házasság, A vesztett rózsá, Hozzá, Dinéhez*), részint az Athenaeumban jelentek meg (*Ők és én, Szónok* stb.). Ez évben írt költeményei között kétségkívül legbecsesebb *A világtalan dalnok* című románcza, mely az Emlényben³ jelent meg. A költemény tárgya szerb eredetű. A 20-as években ugyanis összegyűjtötték a szerb népdalokat, németre fordították őket s ilyenformán nagyon elterjedtek s nagy hatásuk volt. Nálunk Vitkovics kezdte ezeket a szerb népdalokat fordítani s hatásuk alatt ő is írt több költeményt; Bajzán is meglátszik ez a hatás. Vörösmarty pedig a formát vette át: az ötös trochaeust. *A világtalan dalnok* is e dalok hatása alatt jött létre. Boguszláv, a világtalan dalnok meséli el benne saját, szomorú élettörténetét övéi-

¹ Athenaeum. Kiadó és szerkesztő Schedel és Vörösmarty. 1838.

² Budapesti Árvizkönyv (szerk. báró Eötvös József). 1839.

³ Emlény. Karácsonyi, újesztendei és névnapi ajándék. Kiadta Heckenast. 1839.

nek. A sabáczi herczegnek volt ő a fia. Atyja korán elhalván, ő kijárt a dvoristi völgybe atyja sírjához. Egy alkalommal a dvoristi várból női hangot hall »szívhatót, mintha szív rebegne, vonzót, mintha titkosat regélne, édesebbet, mintha a nagy isten csókolta volna meg zengő húrját«. Meglátta a könyezve daloló, angyali lánykát, feltámadt szerelme iránta. Az ősz Milán dalnoktól megtanulta e dalt Kragujeváczban s visszaindult a dvoristi völgybe.

Kiment atyja sírjához és ott eldalolta ezt a szép dalt a tamburája mellett, a lányka azonban nem jelent meg egyszer sem. Néhány nap múlva dalnokot fogadott a szép Chiáva atyja, hogy jöjjön fel a várba zengeni. Boguszláv ruhát cserélt a dalnokkal s ő ment fel a várba, gondolván, hogy a szép Chiávát meg fogja hódítani. Az atya bevezeti egy szobába az ifjút, hol a szép Chiávát kiterítve látja. Éles fájdalom hatja át a szerelmes ifjú szívét, kezdi a dalt, hanem összerogy! »Harmadikszor összeszedte lelkét s dalolt, miként az angyal, mely először énekelt az égben. Könyben álltak a szemek körötte; könyezett az elbúsult seraskir s míg kísérté sírba öndalával, öndalával a dvoristi szüzet: ő, az árva, könyezett leginkább« ... Az ifjú azután elbujdokolt a világba, »a halottért könyezett sokáig, míg szemének elveszett világa; még vakon is énekelte a dalt, énekelvén, énekéből éle« — fejezi be a vak dalnok elbeszélését.

A történet megható, az érzelmek festése gyönyörű e költeményben, nyelve zengő s így méltán kelt-

hetett feltűnést megjelenésekor. A *Századunk* bírálata szerint is legtokéletesebb darabja volt az Emlénynek Sárosy e költeménye.

Sárosyt házas élete, a szeretet, melylyel Eperjesen körülövezték, boldoggá tették, fokozták munkakedvét. Szorgalmas, jeles tisztviselő volt, úgy, hogy a 39-iki tisztújításkor egyhangúlag lett megyei első aljegyző s mint Vahot I. mondja Emlékirataiban (150. l.): »később a megye leghíresebb jegyzőjévé küzdötte fel magát az ő aranyszája- és tollával«. Mint aljegyző fogalmazta Sárosmegye hódoló feliratát az új kanczellárhoz, (?) »kinek annyira feltűnt e felirat, hogy íróját Bécsbe hívatta és a mindenható Metternichnek is bemutatta«.¹

Nemsokára ezután búcsút mond Eperjesnek, lemegy Aradra, hova 1840. évi december 23-án váltótörvényszéki jegyzőjévé nevezte ki a kormány. E kinevezését valószínűleg a fentemlített feliratnak köszönhette.

A fiatal házaspár boldog napokat élték Aradon. A szorgalmas, becsületes, szellemes társalgású férj és a jólelkű, csinos nő csakhamar megszeretették magukat Aradon, az intelligens családok örömeit kötötték velük barátságot. Hivatalának pontos betöltése mellett Sárosy a költészetnek is élt, bár sok költeménye ez időben nem jelent meg, ezek is az Athenaeumban (*Boldogság, Hölgyek hölgye, Télen, Tisztválasztáskor, Herminéhez, Fiormonához*). Mint jogász jogi tanulmányokkal is foglalkozik: a Pesti

¹ Abafi L.: Sárosy Gy. összes művei III. k. XVIII. l.

Hirlapban¹ a váltótörvényszéki jegyzők és váltó-jegyzők közötti különbségről értekezik.

1842-ben súlyos csapás, mély gyász éri a boldog férjet: neje ez év márczius 2-án rövid betegség után jobb létre szenderült. Képzeltetni, mily mélyen érezhette e csapást Sárosy, ki nejét egész odaadással, rajongással szerette. Szive fájdalmát cléggé bizonyítja az a gyászjelentés, melyet maga küldött fel a Regélőbe:² »Arad, mart. 2-án estve 10 órakor. Bocsástatok meg, hogy nyilvánosságra tolakodom keblem fájdalmával, midőn imádva szeretett nőmnek, Hilvety Arnoldinának, ezelőtt csak egy óra-negyeddel, de 14 napos ínláz gyötrelme után csendesen történt kimultát, kevés szeretteim részvétét is alig igénylő bánattal jelentem. Végigtekintek ama három évnék álom-koszorúján, melylyel ő, a szívjóság anyyala, házi üdvömet szelid kezekkel körülvirágozta: és a visszanéző emlékezetnek vad fájdalmai, annál nehezebb teherrel szakadnak lelkemre, minél nagyobbnak érzem a kipótolhatatlan ürt, mely szomorú ellentétben a rövid, alig mult való képeivel, az ő elköltözte által köröttem támadott. Köre csekély, de ő maga e szűk körben sokkal nemesebb hatású vala, mint ama regényíró nők, kik olvasóikat könyezni tanítják. Mert az én halottam könyeket mások szeméből csak törteni tudott, de egyébkor okozni soha nem, mint egyedül mostan, midőn már nincs többé!! Ó, e képzelet

¹ Pesti Hirlap (szerk. Kossuth Lajos). 1841. 37. sz.

² Regélő (kiadta Garay). 1842. 21. sz.

hatalma keresztülrázza minden velőmet. Adjátok kezembe halvány kezét, melyet egykor örökre nyújtott nekem, hadd ragadjam őt ki a holtak sorából, vagy ha nem született, ki a megdermedt életet isten-ujjakkal visszainthesse, tanítsatok meg: hol keressek enyhét kínaimnak? Sárosy Gyula.»

Fájdalom, igazi, mély fájdalom fogja el a költő szívét! Oly üres, elhagyatott neki minden, mióta neje elköltözött. Szívének e mély bánatát híven ecseteli akkori költeményeiben.

Jó a husvét, mindenki örül a feltámadás szép ünnepén, vidáman öntözi mindenki kedveseit — ő is öntözi elhunyt kedvesét forró könnyeivel, szívében keserű fájdalommal. (*Husvét másodnapján*, Regélő 1842. 28. sz.) Megtört szívvel jár ki neje sírjához, epedve várja a tavaszt, remélve, hogy

Tán a virág, sírján ha kikél —
Álmairól mindent elbeszél...

(*Tavaszbágy*, Regélő 1842. 56. sz.) Együtt érez jó barátjával, Erdélyi Jánossal, ki szintén elvesztette nejét. Mert hisz Sárosy siratja Arnoldináját, ki »ha fáradott, csendes óre volt, és álmait nem érte földi zaj, ki neki a legszebb, legjobb lény volt e földön«. Erdélyi azonban szerencsésebb: van szép kis gyermeke, kiben vigaszt lelhet... neki Nellije emlékjelül nem hagyott semmit, csak szőke fürteit... (*Arnoldine, Erdélyi Jánosnak vigasztalásul*, Regélő 1842. 69. sz.)

Szép, megható költemények ezek, melyeket tiszta,

mély érzés sugallt s melyek egyszerűségökkel, közvetlenségökkel önkéntelen hatást gyakorolnak reánk.

Sárosy egyéniségének jellemző tulajdonságai voltak: a jószívűség és ragaszkodása református vallásához. Jószívű volt egész életében, ennek számtalan bizonyítékát adta élete vége felé is, a nyomor napjaiban.

E két tulajdonsága magyarázza meg azt a nagy áldozatot, melyet az aradi helvét hitvallású egyháznak hozott. Az aradi református egyház ugyanis a hívek csekély számánál fogva is anyagilag nagyon rosszul állott, a hívek templomot sem tudtak magoknak építtetni. A negyvenes évek elején felhívásokat bocsátottak szét az országban könyöradományokért, a minek meg is volt az eredménye. Hogy azonban a forrón óhajtott templom felépült, abban legtöbb érdemet Sárosy szerzett magának. A szeretetnek örvendő költő e templom felépítése javára humoros felolvasásokat tartott nemcsak Aradon, hanem az ország több városában is s valóban páratlan eredményt ért el. E felolvasások 18.000 forintot jövedelmeztek az aradi egyháznak s így csakhamar felépült a templom. Egy ilyen felolvasása alkalmával S.-A.-Ujhelyen is megfordult nejével együtt. Neki Zemplénben amúgy is több jóbarátja lakott: Kazinczy, Kandó Kálmán, Szemere Miklós. Ezek meglátogatása volt tulajdonképen a főczél.

Ez alkalommal azután berándult Ujhelybe is a tisztújításra. Itt látta először második nejét: Vass Paulinát, Vass Antal táblabíró és zempléni megyei

földbirtokos leányát,¹ ki fekete hajával, szép természetével kellemes benyomást tett a költőre is és nejére is. Ez 1841-ben történt. Mint tudjuk, 1842 elején elveszti Arnoldináját s e veszteséget mélyen érzi a költő. A szerelmétől megfosztott s a fájdalommal telt szív újból szeretni vágyik, boldogság után sóhajtozik. A költő képzeletében feltűnik az egyszer látott szép zemplénnegyvei leányka, feltűnnek bájai, a költő phantasiája ezeket még inkább kiszínezi, szebbekké teszi, az akkor kapott kellemes benyomás vonzalommal alakul át.

E vonzalom erősödik, fokozódik, mikor a költő Szemere Miklóstól értesül, hogy a leányka rokon-szenvezik a széplelkű költővel, kinek költeményeit örömmel, gyönyörrel olvassa. A költő levelet ír az egyszer látott leánynak, melyben feltárja lelki állapotát, fájdalmát és bizalmát a jövőben s kéri a leányt, írja meg őszintén: »át bírná-e vinni azon szép és boldogító érzelmet, ha úgy kívántatnék, személyem iránt is, melyet egy kedves barátom előtt tett nyilatkozata szerint, csekély dalaim iránt oly lelkesedéssel táplálni mondott volt?»²

A leány válaszol, nem titkolja vonzalmát, mélyebb érzését a költő iránt. A költő szívének ez nagyon jól esik, melegebb hangon ír neki, melyre a válasz is melegebb. Sárosy kérdésére: tudná-e őt, mint neje, boldogítani, Paulina igent mond.

¹ Sárosy leányának: özvegy Viczmándy Mórné úrhölgynek szíves értesítése.

² Sárosy levele Vass Paulinához 1842 április 20-án. Sárosy-Album 154. l.

E viszony, mely oly korán keletkezett Arnoldina halála után s mely oly gyorsan szövődött, sokaknak feltűnt. Különben maga a költő is felemlíti ezt Paulinához írott egyik levelében: ¹ »A mi viszonyunk, édes Paulina, nem mindennapi. Közemberek talán nevetségesnek is találnák azt: mig mi bizonyos kebszentséggel fonogatjuk, olyanformán, mint szokták szőni a fátyolt, nem tudhatva, lakodalmi pompára lesz-e az alkalmas, avagy szemfödélül használandó, midőn fájdalmaink alatt összerogyunk... Azonban én mind a két esetben el vagyok tökéelve azt végigfonhatni. Mit gondol kegyed e részben — már kegyes volt felőle tudatni s én nyíltan megvallom, hogy ha kegyed benső vonzalma irántam nem egy pillanatnyi képzethevülés vala, már ez egy elhatározott lépésre képes lennék kegyedet akként szeretni, mint senki mást. Keblem és elmém telve van kegyeddel. Legkomolyabb foglalkozásaim közt egyszerre csak kegyed egyszer látott képe tűnik elém...«

Junius 13-ikán már megkéri Paulina kezét atyjától egy levélben: ² »Tekintetes Táblabíró Úr; Különösen tisztelt Uram! Mai napon, midőn én ezeket írom, Kegyed nevenapját ünnepli. Isten tartsa meg Kegyedat háznépének, barátinak 's hozzátartozóinak örömére 's boldogítására: de én

¹ Arad, 1842. május 12-ikén. E levelet, valamint a többieket is özv. Viczmándy Mórné úrnő volt szíves rendelkezésemre bocsátani.

² Sárosy levele Vass Antalhoz: Arad, 1842. június 13-ikán.

tulajdonképen nem azért jövök bizodalmas és őszinte soraimmal, hogy a' szerencsekivánók számát szóval szaporítsam; én tenni akarok, 's legszen-
tebb szándékom, törekvéseimet odairányozni, hogy Kegyed széplelkű Palináját, nem ugyan szerencsésé, mert a' szerencse külsőségektől függvén, ezt alig tehetném, hanem, mi ennél talán több, 's erre képesnek érzem magamat, boldoggá tehessem. Férfiúval szólván, kit ösmeretlenül is tisztetek, férfiasan és komolyan, 's ehhez illő rövidséggel szólok. Palina kisasszony' abbeli határozatát, mely szerint a' házaselet' bajait és örömeit velem megosztani eltökélt szándéka, már birnom szerencsés lévén, ahhoz egyedül Kegyednek atyai megegyezése 's áldása hiányzik. Ezen áldás pedig keblem' legégetőbb szükségeinek egyike, midőn részemről a' papával mitsem gondolok . . . » Aláírva: »Sárosy Lajos Gyula, aradi vtörvényszéki főjegyző«.

Az apa odaadta Sárosynak leánya kezét s még az év szeptemberében megvolt az esküvő is.

Vass Paulina előkelő család gyermeke volt, összeköttetésben, sőt baráti viszonyban állott Szemere Miklósné Máriássy Annával, Kossuth Lajos nővéreivel.¹ Különösen ez utóbbiakkal valóságos testvéri viszonyban voltak. Ez is befolyással lehetett arra, hogy Sárosy oly lelkes hive és követője volt Kossuthnak, ki ugyan ifjúkori barátja volt, hanem a nők közötti szoros viszony bizonyára fokozta az ő barátságukat is.

¹ Sárosy Gyula nejeről (Vass Paulináról). Irta özv. Viczmándy-Sárosy Gizella. Sárosy-Album 145. l.

Hogy Vass Paulina a szép nők közé tartozott, azt minden ismerőse bizonyítja, de különösen maga Sárosy hozzáírott levelében¹: »Kegyednek deli szép termete van. Ó, mintha most is látnám azt, min rövid ideig ugyan, de olly kimondhatatlan édeskedvesen legeltettem kinézésnélküli szemeimet. És a' legsötétebb hajak szétomló éjjele! — — — Mindig hófehér ruhában képzelem; másként képzelni, nem tudom. Ehhez a' számos vékony fonadékokkal gazdag kontyozatnak sötét méltósága; a' szenvedő képnek kissé délczeg szelidsége, minden igény nélkül; és a' birodalomra szóló szemek hideg árnyéka: ó Palina, egyszerű Palina, mindezt legszentebb érzelmeimnek új tárgyául tudni, feledteti velem a legközelebb múltnak sebeit, 's úgy érzem magamat, mintha előbbi álmaim gazdag boldogságát még gazdagabb fénykörben folytatnám...«

Vágya teljesült, a szép Paulina övé lett. E viszony, mint a következmények is megmutatták, nem alapult igazi szerelmen. Sárosyt nejjének külső szépségei hódították meg, érzelme, melyről leveleiben szól, költői ábránd, viszhangja annak a forró szerelemnek, melylyel Arnoldináját szerette. S ehhez még bizonyos hiúság is járult, hogy ilyen ünnepelt szépségű, előkelő nő lesz a hitvese. A leány pedig eleven képzelődésű, regényes hajlamú nő volt, ki rajongott a költészetért.² És hozzá a viszony kezdetekor nagyon fiatal lévén, nem csoda, hogy

¹ Arad, 1842. május 12-ikén.

² Sárosy Gyula nejjéről (Vass Paulináról). Sárosy-Album 144. l.

örömmel nyujtotta kezét Sárosynak, a költőnek, kinek költeményeit szeretettel olvasta, kit eleven képzelődése ideális férfinak rajzolt, kinek költői lelkével az ő költői kedélye meglehetősen egyezett, rokonszenvezett.

S hogy Sárosy szívében nem égett a tiszta szerelem lángja Paulina iránt, legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy 1842—48-ig egy szerelmes dal sem zendült meg ajkán. Már pedig igazi, mély érzés bizonyára dalra ihlette volna lantját.

S hogy neje is kiábrándult az ideális szerelemből, azt maga a költő mondja el egyik legszebb dalában¹:

Lányka, esküvél szerelmet,
Hívet és határtalant,
Esküvéd: hogy énkivülem
Nem lesz üdved itt alatt.
Pusztá szóvá vált az eskü,
De ne bántson érte vád . . .
Hisz' ez a világ folyása —
S nem a te hibád!«

Feleségét bántotta, hogy a költő lelkében gyakran feltámadt Arnoldinájának emléke s hogy ez emlék még mindig fájdalmas volt:

Élt egy fájdalom szivemben,
Melyet a sors mére rám, —
Ennek végelaltatását
Csak kezdetől várhatám.

¹ *Mentség.* Megjelent 1844-ben a Pesti Divatlapban. (Szerk Vahot Imre.) 10. sz.

Ah! de bánta téged e seb,
 És vadúl felszaggatád —
 E szeszély nemed hibája —
 Nem a te hibád!

Mint említettük, a negyvenes évek közepén a költő szerelmes verset nem írt. Egyéb tárgyú költeményt is keveset. Néhány csekély értékű verse megjelent a Honderűben¹: *Mehádián, Egy baj más után, Vörösmartyhoz*, továbbá az 1845-iki Pesti Divatlapban²: *Kereszt, Koronahegy, Lendvayné emlékkönyvébe*, továbbá a Divatcsarnokban³ *Úrisszék* című szatirikus verse, melyben az akkori úrisszések eljárását gúnyolja. Az 1845-iki Életképekben⁴ *A kéjhalott, Képem alá, Tégy jót*. Mindezek azonban gyenge versek, minden különösebb érték nélkül. A *Vörösmartyhoz* című költeménynek az a története, hogy Vörösmarty *Rossz bor* című versében (V. lírai költeményei II. k. 262 l.) panaszkodik, mily rossz bort iszik ő, ki megénekelte Egert s annak borát. E versére azután egri és aradi tisztelői több akó finom borral lepték meg a költőt. Az aradiak küldeményét kísérte Sárosy fenti verse. E küldeményekre válaszol azután Vörösmarty *Jó bor* című versében (II. k. 304. l.),

¹ Honderű (Igazg. tulajdonos: Petrichevich Horváth Lázár, szerkesztő Nádaskay Lajos) 1844. II. f. é. 93. 126, 238. l.

² Pesti Divatlap (szerk. Vahot Imre) 1845. II. 453. l.

³ Divatcsarnok (szerk. Vahot Imre) 1845. II. 722. l.

⁴ Életképek (szerk. és kiadja Frankenburg A.) 1845. I. 567. l. II. 296. l., 434. l.

melyben aradi, egri, tokaji tisztelőire külön-külön ürit poharat.

Sárosy ekközben pontosan teljesíti hivatalát s előre is megy: 1842-ben váltótörvényszéki főjegyző, a következő évben előadó bíró lett. Hivatalos elfoglaltsága közben visszatér kedvencz foglalkozásához: a színműíráshoz s megírja *Az idegenek Aradon* című társalgási kedélyes vigjátékát három felvonásban, melynek meséje ez: A derék, tiszta jellemű Jámbor Dénes aradi tanácsnoknak nagy ellensége Konkoli Márton tanácsnok. Folyton támadja, ellene tör alattomos utakon. Alkó Mátyás szobrász pedig nagyon jóban van Jámborral s barátságukat azzal is meg akarják erősíteni, hogy Jámbor leányát, Szilárdkát eljegyzik Alkó fiával, Vilmost, ki hosszabb idő óta Olaszországban tartózkodik, hogy festészeti tanulmányait gazdagítsa. Vilmos hazajő, tudtára adják, hogy már van menyasszonya. Vilmos ebbe nem egyezik bele, mert az ő szíve egy lengyel leányért ég, kit egyszer Velenczében a tenger habjaiból mentett ki, belé-szeretett, hanem többször nem látta. Szilárdkát Konkoli fia, Kálmán szereti s érzelmét, úgy lát-szik, viszonozzák. Jámborhoz ezalatt lengyel ven-dégek érkeznek, még pedig Vilmos ideálja, Laura, a nagyatyjával. Laura felismeri Vilmost s a szívé-ben érte égő tűz teljes erővel fellángol. Egy estélyen Jámboréknál találkoznak s bevallják egy-másnak szerelmöket. Szilárdka a szerelmesek szö-vetsége lesz; Vilmos atyja hallani sem akar az új viszonyról. Ekközben Jámbor régi ellensége,

Konkoli, bevádolja Jámbort a tanácsnál, hogy több ízben törvénytelenül cselekedett s hogy a lengyeleket csak azért fogadta házába, hogy jó pénzért eltanulják Magyarország új iparágait, művészetét s hogy a lengyelek tulajdonképen kémek, anarkisták, kik hazánkban is lázadást akarnak szítani. A tárgyaláson Zorinszky, a lengyel nemes leleplezi Konkolit. Elmondja, hogy az ő leányát, Oliviát vette nőül s e házasságból született Laura. Később hűtlenül elhagyta nejét, gyermekét s Magyarországra menekült. Neje bánatában meghalt, Laurát ő nevelte fel. Konkoli megtörve hallgatja végig a leleplezést, töredelmesen megbánja bűnét s midőn Laurát bevezetik, zokogva borul leánya keblére. Zorinszky, Jámbor megbocsátanak neki, Alkó is beleegyezik, hogy fia Laurát vegye nőül s Kálmán is megnyeri régi szerelmét: Szilárdkát. Általános boldogság fejezi be a darabot.

Komikai elem e darabban egyáltalában nincs; inkább kibékülés drámájának tekinthetnők, ha több volna benne a cselekvény; a bonyodalom is gyenge.

Konkoli nem bűnhődik rút tettéért. Kissé valószínűtlennek látszik, hogy Vilmos és Laura egyszeri látás után oly mély szerelemmel szeretik egymást; Lauráé ugyan meg van magyarázva némileg, mert hiszen Vilmos mentette meg az életét.

A jellemek meglehetősek. Jámbor egy derék, jószívű, becsületes polgár mintaképe, ki leányán nagy szeretettel csüng s nyugodt lelkiismerettel tűri Konkoli áskálódásait. Konkoli ravasz, alattomos

ember, ki irigylő Jámor népszerűségét s ezért üldözi őt. Szilárdka kedves, ártatlan leány, ki egész hévvel szereti Kálmánt. A többi jellemek: Vilmos, Laura, Kálmán, az igazi mély szerelem mintaképei. A szerelmi jelenetek igen szépek, az érzelmi állapotok ügyesen rajzolva.

Egészben azonban nem elégít ki a darab, szeretnők Konkolít megboszúlva látni, kijőly rútol csalta meg nejét s kinek hűtlensége sirba döntötte a rajta igaz szerelemmel csüngő nőt.

Sárosy maga is észrevette, hogy színműíráshoz nincs tehetsége, s abbahagyta, később nem ír eredeti szindarabot, inkább fordított idegenből, így Monti Vincze olasz tragédiáiról két művét fordította le szép nyelven: *Aristodém* és *Manfredi* címűeket.¹

A költő hírneve ez alatt emelkedik, kitüntetések érik őt: a Pesti Divatlapban és az Életképekben megjelenik az arczképe, az Életképekben közlik rövid életrajzát, magasztalják költészetét, hasonlóképpen az 1847-iki Honderűben is megjelenik költői jellemrajza az *Irodalmi ABC* című rovatban.

Ez élet- és jellemrajzírók túlbecsülték Sárosyt, ítéletük nagyon is részrehajló, a mi személyes viszonyokra, ismeretségre vezethető vissza. Ezenél sokkal nagyobb kitüntetés volt reá nézve az, hogy a Kisfaludy-Társaság 1846-ban (és nem 1847-ben, mint Abafi írja) tagjának választotta.

Már 1846 december 7-én írja Sárosy Erdélyi Jánosnak:

¹ Ez utóbbit ismertette: Greguss Ágost, Magyar Néplap 1857. 213. szám.

Kedves Barátom Jánoska !

Jövő évi januárban el akarván foglalni székemet, a Kisfaludy-Társaságnál, következő pontok iránt légy szives engemet azonnal tudósítani . . .

A költő ezután is hallgat egész a forradalomig. Mintha várt volna a jelre, az ágyúdörgésre, mely az ő lantját is harczy dalra penditette, akkor még nem is sejtvé, hogy a leglelkesebb jelt ő fogja megadni a nemzetnek, megfujván *Arany Trombitáját*.

III.

Páris felett a nép »legyen« szavára
Világrázólag megdőrdült az ég.
Rádült a ház a bourbon koronára,
Mennykőt fogott a vén királyi szék;
S a csattanás, mely országokra szólt:
Világsszabadság vészdőrgése volt.¹

Valóban, az 1848-iki párisi forradalom lázas izgatottságba hozta egész Európát. Az ott megnyilatkozott szabad eszmék, demokratikus törekvések élénk viszhangra találtak mindenütt. Hiszen a szabadság, a demokraczia magvai mindenütt el voltak hintve. De sehol annyira, mint hazánkban, s a párisi forradalomnak sehol sem volt olyan nagy hatása, mint nálunk. Hirére szokatlan érzés, lelkesedés, tetterő fogta el a nemzetet. A pozsonyi országgyűlésen győz a demokratikus ellenzék Batthyány és Kossuth vezetése alatt. Kossuth demo-

¹ *Vészdal 1848.* Sárosi Nemzetőr (szerk. Vahot I.) 1848. 18. sz.

kratikus alapon álló új alkotmány-szervezetet dolgoz ki, a többség elfogadja; megalakul az első magyar felelős minisztérium Batthyány elnöklete alatt.

Mindez lázas gyorsasággal, lelkesedéssel megy végbe. De az akkori lelkes hangulatot mi sem jellemzi jobban, mint a márczius 15-én Pesten végbemenő demonstráció. Pest is új képet öltött magára. Utczái fellobogózva nemzeti színű zászlókkal, mindenütt nép zsibong. A muzeum előtt nagy tömeg hallgatja az ifjúság szónokait: Petőfit, Jókait, Vasvárit; arcuk lángol, szívüket szokatlan, eddig ismeretlen érzés dobogtatja, harsány éljenekkel szakítják félbe az ifjú szónokok beszédeit, kik a szabadság, egyenlőség, testvériség eszméit hirdetik, felhozzák a nemzet sérelmeit, küzdenek a szabad sajtó mellett. A tömeg lelkesedése a tetőpontra hágott, midőn a nemzet dalnoka elzengte *Nemzeti dalát*. Mindnyájan megesküdtek, hogy rabok tovább nem lesznek. Ez ünnepélyen talán senki sem vett részt nagyobb tűzzel, hévvel, mint Sárosy, ki 1848 évben a pesti felsőbb váltótörvényszék előadó birája, a következő évben pedig elnöke lett.

Ő testestől-lelkestől demokrata volt, rajongott a szabadságért, nemzeti érzéke erősen ki volt fejlődve. Természetes tehát, hogy az új mozgalom lelkesedéssel töltötte el szívét, hozzácsatlakozott s teljes erővel küzdött zászlaja alatt. E lelkesedése lantján is kifejezést nyer, megkezdí harczi dalainak sorát, melyek az akkori Nemzetőrben¹ (Varróleányhoz,

¹ Nemzetőr (szerk. Vahot I.) 1848, 16., 18., 21. sz.

IzsVadé)Honleányokhoz); Pesti Divatlapban¹ (Toborzó, Föl magyar) és a Budapesti Divatlapban² mutatvány az Arany Trombitából) jelentek meg. E költemények valóban népiesek. A nép szívéhez szólnak, a nép nyelvén vannak írva, hasonlataik, képeik a nép képzeletéhez mérték. Legjellemzőbb köztük a

Toborzó.

Önkéntesnek áll a világ — félre bú!
 Ez az élet, a gyöngyélet — ujujú!
 A ki kinéz az ablakon s be nem áll,
 Veszszén el, mint ablakon a rózsaszál.
 A ki gyáván összedugja két kezét:
 Pulya lelkét ezer mennykő zúzza szét.

Ilyen hangon és nyelven lelkesíti a népet, hogy álljon be katonának a szent ügyért. E *Toborzó* szerteterjedt az országban s nagyon sok önkéntes csapott fel katonának ennek hatása alatt. Minde költemények még mentek attól a szenvedélyességtől, túlcsapongástól, melyet Sárosy későbbi forradalmi költeményeiben találunk. Költői becsre nem versenyezhetnek Petőfi hasonló tárgyú verseivel. Értéküket, hatásukat annak a tiszta lelkesedésnek, népies hangnak, nyelvnek köszönik, mely annyira jellemzi e dalokat.

Az országban ezalatt általános a forradalom, csaták, ütközetek folynak le, melyekben többnyire

¹ Pesti Divatlap (szerk. Vahot I.) 1848, 730. sz.

² Budapesti Divatlap (szerk. Vahot I.) 1848. 20., 25. sz.

a magyaroknak kedvez a szerencse. Sárosy e napokat Pesten éli át. Mint Kossuth bizalmas barátja, teljesen a forradalmi kormány szolgálatába szegődött, nemsokára kormánybiztos lett. Kossuth barátsága roppant befolyással volt reá, állítólag az Arany Trombitát is Kossuth sugalmazta.

Pesten nem tartózkodhatott sokáig a kormány. Moórnál seregeink csúfos vereséget szenvedtek, decemberben Bécs felől Windischgrätz herczeg közeledő seregei fenyegették Pestet, úgy, hogy a kormány s vele Sárosy is Debreczenbe menekült. Neje nem követte Sárosyt, hanem S.-A.-Újhelybe távozott szüleihez. Ez elválás után Sárosy neje sohasem tért többé vissza férjéhez, nem is látogatta meg férjét, csak egyszer: újpületi fogságában. Mi volt ennek oka: teljes elhidegülés-e, vagy valami más, nem tudhatni. Sárosy leánya, özv. Viczmándy Mórné¹, úgy magyarázza a dolgot boldogult anyja szavai után, hogy anyja másként nem óvhatta meg zemplénmegyei birtokát, csak ha személyesen vezette a gazdaságot, férje pedig nem akarta később sem elhagyni Pestet, nem akart Zemplénmegyében letelepedni, minthogy ott távol lett volna az irodalom középpontjától.

Még levelezésben sem állottak, úgy, hogy Sárosy többnyire Szemere Miklóstól értesült nejéről. Szemere is elítéli Sárosy nejét az elszakadásért. Egyik levelében² így ír Sárosynak:

¹ Hozzám írott szíves leveleiben.

² 1856. december 20.

»Nődről újabban semmitsem tudok. Volt nálunk egy ideig s akkor valóban mint jó anya s irántad emlékezetben mint jó részvevő nő mutatkozott előttünk. Azótai bomlásokat Tónitól¹ tudom, ki búcsúnkkor kért is, irnék vagy szólnék Paulináddal s figyelmeztessem, mily méltán húzandja magára minden jók megróvását, ha anyagi tekintetet vet okul megszakadáستokat illetőleg.«

Az egész dolog meglehetősen homályos és érthetetlen, melynek végére nagy fáradság daczára sem tudtam járni. Mindenesetre feltűnő és érthetetlen, hogy egy nő csupán gazdálkodási szempontból 12 évig távol éljen urától. Ennek mélyebb okai vannak, melyek talán magára a gyors, szerelemnélküli, ábrándos egybekelésre vezethetők vissza.

Ne kutassuk most ezeket az okokat, hanem nézzünk be Debreczenbe, hova a magyar kormány menekült.

Debreczennek akkor igen érdekes képe volt. Az egykor oly egyhangú város most valóságos politikai központ lett. Azelőtt oly csendes utcáin miniszterek, politikai és katonai előkelőségek jártakeltek, körülvéve a kíváncsiak egész seregével. Innen intézték a haza sorsát, itt mondták ki 1849-ben április 14-ikén a nagy templomban Magyarország teljes függetlenségét, a dinasztia detronizálását. De Debreczenben nemcsak katonai, politikai no: a bilitásokat találunk, itt volt íróink színe-java, a

¹ Vass Antal, Sárosyné atyja.

kik többnyire a kormány szolgálatában állottak. Egyik utczában, a Csapó-utczában csupa jeles költő, író lakott; itt voltak: Vörösmartyék, Petőfiék, Jókaiék, Bulyovszkyék, Vachot Sándorék, Vas Gerebenék s itt találjuk báró Kemény Zsigmondot és Sárosy Gyulát is.¹ S míg a férfiek az egyes miniszteriumban végezték hivatalos dolgaikat, addig nejeik otthon a kormányzóné vezetése alatt nemzeti színű kokárdákat, lobogókat, ápoló-, kötőszereket készítettek a honvédség számára.

Debreczenben élt Sárosy is, mint kormánybiztos. Itt írta hivataloskodása mellett tüzes harczy dalait, itt dolgozott megkezdett Arany Trombitáján, melynek egyes lehelletei a Vahot Imre által szerkesztett *Jövőben és Nemzetörben* jelentek meg s a mely végre, mint egész, nyomtatásban is megjelent május elején.²

Mondhatom, sokat törtem rajta a fejemet, mit írjak az Arany Trombitáról? Költőileg méltassam? De hogyan, mikor azt sem tudtam eldönteni, milyen költői műfaj ez, költői mű-e egyáltalában? Mert mi a tárgya? A szabadságharcz előzményeinek, lefolyásának főbb mozzanatai. Mint tört ki a francia forradalom, minő óriási hatása volt ennek Európaszerte; a márcziusi napok Bécsben és Pesten,

¹ Vachot Sándorné: *Rajzok a múltból*. Nemzeti Könyvtár. XLII. II. k. 86. l.

² Ponyvára került Arany Trombita. Az örök igazság parancsolatjára mondva csinálta Sárosi Gyula. Nyomatott Debreczen város könyvnyomdájában. A szerző sajátja. Ára egy forint jó pénzben. Ivrét. 24 lap.

Kossuth szereplése Pozsonyban, az első magyar felelős miniszterium (III. lehellet); mint határozza el a bécsi kamarilla Magyarország elnyomtatását (IV. 1.); a horvát pártütés, Jellasics gyalázatos viselkedése (VI. 1.); a szerb lázadás Rajecsecs püspök vezetése alatt (VII. 1.); milyen dicső, milyen vitéz katona a magyar huszár (VIII. 1.); a július 2-iki pesti országgyűlés megszavazza Kossuthnak a százmilliót és az ujonczokat (IX. 1.); Bem apó diadalai Erdélyben (X. 1.); Görgey, Klapka, Perczel, Damjanich dicső tettei, szereplése (XI. 1.); és végül április 14-én a debreczeni nagy templomban de-tronizálják a Habsburg-házat s Kossuthot megválasztják, kikiáltják kormányzónak (XII. 1.).

A tárgy tehát történeti: egy kor eseményeinek leírása, elbeszélése. De a történeti tényeknek egyszerű felsorolása, magasabb költői cél nélkül, nem képezheti a költészet tárgyát.

Ha a compositióját nézzük, akkor is arra a meggyőződésre jutunk, hogy ez nem költői mű. Semmi kerekdedség az egészben, semmi alapeszme, vezérgondolat, mely az egészen végigvonulna s egységbe foglalná. Az a XII lehellet, melyre az egész mű fel van osztva, sincs egymással semmi szorosabb, bensőbb kapcsolatban. A leggyakrabban chronológiai kapcsolat van köztük, sokszor az sem. Esztétikai hatása sincs e műnek, mint egésznek. Egyes jelenetei, részletei költőiek s igen hatásosak, hanem e hatás sem tisztán esztétikai, nem gyönyörködünk, hanem lángolunk, hevülünk, gyűlölünk, olvasva e művet.

Marad tehát költőinek csupán a külalakja: a sima, gyakorlott verselés, tiszta rímelés és az a gyönyörű, tiszta, képekkel, hasonlatokkal telt magyar nyelv, mely a legnagyobb költői műnek is díszérválnék. A külalak azonban nem elég ahhoz, hogy valamely mű költői legyen.

Az Arany Trombita sok tekintetben egyezik a Tinódi verses krónikaival. Tinódi a török ellen izgatja nemzetét, Sárosy a németek ellen. Itt is, ott is megvan a történeti hűség, a tények felsorolása, az előzmények elmondása s közbe-közbe lírai helyek. Csakhogy e lírai helyek roppantul különböznek a két műben. Mig Tinódi hazafisága csak olykor-olykor csillan fel a műveiben, addig Sárosynál igen sokszor tör ki szenvedélyes gyűlölet, túlcsapongó lelkesedés alakjában. Éppen azért nem tisztán verses krónika ez, sok van benne, a mi nem illik bele a verses krónikába. Azt lehetne talán mondani, hogy az Arany Trombita a népnek irt verses röpirat, melynek célja az volt, hogy lángoló gyűlöletet keltve az osztrákok ellen s lelkesedést a nemzeti eszme mellett, harczra, tette buzdítsa a népet.

Hogy tisztán a népnek volt szánva e röpirat, azt sok körülmény igazolja. Ezt mutatja az a plakát is, melyet Sárosy Debreczenben az utcákra ragasztatott ki, midőn az Arany Trombita elkészült.¹ »Sárosy Gyula folyó évi 1849. junius hó 1-ső napján, pénteken délutáni negyedfél órakor a

¹ Sárosy összes művei. I. k. 294. l.

kollégiumban, a mint csak szuszszal birja, világ-hallatára megfújja az Arany Trombitát, melyet az örök igazság parancsolatjára a népnek mondva, készített . . . »

Ezt mutatja az Arany Trombita előhangja is :¹

Jertek el atyafi ! jertek el egy szóra,
Kik hajlandók vagytok minden szépre, jóra.
Megfúvom harsogó Arany Trombitámat,
Ezt a nektek csinált új verses munkámat . . .

Ezt mutatják az egésznek népies hangja, előadás-módja, képei, hasonlatai s azok a kevésbbé finom kifejezések, a min mi megbotránkozunk, a népnek azonban fel sem tűnhettek.

Mint forradalmi röpirat nagyon megfeleltethetett céljának. Beosztást is találhatunk benne: Európában általános a forradalom a zsarnokság ellen — rázzuk le mi is a rabbilincseket. Harczra, gyűlöletre késztet az osztrákok ádáz viselete, boszuljuk meg magunkat rajtuk; harczra lelkesít Kossuthnak és nagyjainknak, vezéreinknek határtalan lelkesedése, elszánt hazafisága, keljünk fel mindnyájan s harczoljunk a hazáért, szabadságért. Az egész mű célja, iránya kiviláglik a költemény végső soráiból:

Magyarország népe ! kelj fel mind egy szálig :
Hitedért, hazádért harczolj mind halálig !
Kossuth ötvenezer katonát kér tőlünk —
— Mi tagadás benne, sok elhúllt belőlünk. —

¹ U. o.

Fölséges magyar nép! állítsd ki gyermeked,
 Tagadd meg magadat, hadd hozzon díszet neked!
 Soha szentebb ügyért nem omlott még vére:
 Szabadság, dicsőség s boldogság lesz bére...

* * *

Megsegít az Isten, s hogylene segítene?
 Hisz ő a szabadság s magyarok Istene!
 Ott volt ő eddig is velünk a csatában:
 Az ő haragja volt a huszár kardjában,
 Az ő szent lelke volt vezérünk fejében,
 Az ő mennyköve szállt a bombák röptében.
 A honvéd szuronyát ő maga vezette,
 Szent gondviseléssel lebegvén felette.
 Nem, vitéz magyar nép! el nem hagy Istened,
 Keljen bár az egész világ föl ellened!

Nem csodálkozhatunk, hogy a lángoló hazafiságnak, lelkesedésnek ily gyújtó hangja nagy hatással volt a népre. S ha ehhez hozzávesszük azt a szenvedélyes gyűlöletet, mely majd minden szavából kitűnik, ha az osztrákokról, a bécsi kamarilláról szól, ha hozzávesszük azt a lelkesedést, mely minden sorából kisugárzik, ha a nemzeti eszme, szabadság képviselőiről, Kossuthról és a többiekről ír; azt a népies, zengő szép nyelvet, mely annyira birtokában volt Sárosynak: természetesnek fogjuk találni azt, hogy ilyenkor elkeseredés, gyűlölet, harczvágy szállta meg a sziveket, midőn végighallgatták az Arany Trombita harsogását. Hiszen csaknem mindnyájan úgy éreztek akkor: az az ádáz gyűlölet s rajongó szabadságszeretet honolt keblökben s a költő jól ismerte a lelküket, érzelmvilágukat. Ennek meg-

felelőleg tombolt és viharzott vad haragja Bécs ellen, ennek megfelelőleg zendült ajkán dicshimnusz a nemzeti eszméért, magyar szabadságért.

Ma már letűnt ez a kor: a gyűlöletnek, rajongásnak kora, alig értjük meg azt a viharzó szenvedélyt, mely az Arany Trombita minden sorát jellemzi.

De ha lelkünk visszaszáll a múltba s felidézünk azt az osztrákgyűlölő, szabadságért rajongó kort, ha megértjük a Petőfi forradalmi dalait: akkor érthetőbb lesz előttünk az Arany Trombita is, s azt fogjuk találni, hogy szerzője korának gyermeke volt s az Arany Trombita is annak a szenvedélyes kornak a szülötte s hű tükre az akkori hangulatnak, lelki állapotnak, s mint ilyen forradalmi munka reánk nézve is becses, mint történeti emléke az annyiszor dicsőített, megénekelt fényes kornak: a szabadságharcznak.

Az Arany Trombita csakhamar nagy népszerűségre tett szert. Sárosy maga is igen sok helyen szavalta el a szószékekről nagy lelkesedést keltve mindenütt. Képzeltetni, mily gyújtó hatása lehetett ez izgató röpiratnak, ha maga a szerző adta elő, kinek csengő, érczes hangja mellett még a szónoklat is teljes hatalmában volt. Sőt még táborhelyeken is megfordult Sárosy az ő Arany Trombitájával Degré Alajos is említi *Visszaemlékezéseiben*, hogy »a Károlyi-ezredhez is beállított Sárosy 1849-ben s itt elkezdte felolvasni az Arany Trombitát, nagy lelkesedést keltve a mulató katonák között.«

A világsi fegyverletétel után természetesen elkobozták az Arany Trombita feltalálható példányait,

megtiltották nyomtatását, hanem a száműzöttek 1850 elején újra kinyomatták Lipcsében és számos példányt csempészték be Magyarországra. Ugyancsak Lipcsében jelent meg az Arany Trombita német fordítása is Ludasi Ganstól¹, s mint Abafi említi, »a francia irodalomban szintén ismeretessé váltak az Arany Trombita egyes lehelletei, a mint ezt Irányi Dániel a magyar forradalomról írt jeles francia munkájában megemlíti«.

Szerzője azonban kegyetlenül megszenvedett érte, hogy oly lelkesen fűtta az ő Arany Trombitáját.

A szabadságharcz leveretése után iszonyúan üldözték a szegény trombitást s ő bujdosásában rendkívül sokat nélkülözött, szenvedett.

Ő maga is megemlékezik erről, midőn melancholikusán így ír:

Megfűttam a vész trombitáját,
S magamra fűttam sírszelet . . .
Szegény anyám, ha tudta volna . . .
Dehogy szült volna engemet!²

Bujdosása egy esztendeig tartott, s hogy mennyire üldözték őt, eléggé bizonyítja, hogy sehol sem volt biztonságban, mindenünnen menekülnie kellett. Ezért van az, hogy oly tömérdék helyen fordult meg.

¹ Wurzbach: Biographisches Lexikon 28. k. Sározy: »Der Hauptgrund seiner Verurtheilung im Jahre 1848 war eine damals von ihm veröffentlichte poetische Verherrlichung des ungarischen Ministeriums, welche später von Ludasi Gans in deutscher Uebersetzung, Leipzig 1851 mitgetheilt wurde.«

² Ingeborg születése napján. S. összes költeményei. I. 167. l.

Eleinte Aradmegyében rejtőzött egyes ismerőseinél, innen Komádiba (Biharmegye) menekült, majd Madarasra, Bajjra, Nagyváradra, Félégyházára, Érsemlyénbe, Lugosra, Szabolcsba, Nyirbe, Debreczenbe, Szalontára bujdosik,¹ hogy üldözőit, kik folyton nyomában voltak, kikerülje. Ő maga is megemlékezik erről, *Bujdosó*² című költeményében, midőn így ír:

Mint vérkutyák,
Üldöznek a gazok,
Minden levél a fán
Egy elvesztett reményképet mutat,
S nem látok át galyán
Tövis között nyiló rózsás utat,
S hajh enhazámban
Bujdosó vagyok.

Lantja ez alatt az egy év alatt természetesen hallgatott. Hogyis pengethette volna, mikor minden perczben rettegnie kellett az elfogatástól, midőn nem volt neki egy nyugalmas órája sem. Egy költeménye maradt csak fenn a *Bujdosón* kívül ez időből s ez a *Farsangi dal*. 1850.,³ melyet akkor írt, midőn Komádiban tartózkodott Bittó Sándor lelkész házában, mint ennek öcsce. E dal teli van a legnagyobb gúnnyal, a legkeserűbb szarkazmussal. A bujdosó költőnek nagyon fájt, hogy midőn a haza a legsiralmasabb helyzetben van, midőn leg-

¹ Vasárnapi Ujság 1890. 23. sz. Sárosy Gyula emlékezete.

² S. összes művei. I. 102. l.

³ S. összes művei. I. 162.

jobbjai részint a csatában, részint a bitófán elpusztultak, akkor a hon hölgyei tánczolnak, mulatnak. Készerűen fordul hozzájuk :

Tánczoljatok lányok, tánczoljatok !
Hisz úgy is már rég nem tánczoltatok ;
Magyarország vigalom színhelye :
Éppen most van a táncznak ideje !

Itt táncznak vége-hossza ne legyen :
Mert a hazának dolga jól megyen ;
Akasztófákká lettek tölgyeid
Ó hon ! . . . azért tánczolnak hölgyeid !

E költemény nagy hatást ért el abban az időben, kéziratban nagyon elterjedt, még pedig, mint Petőfi költeménye.¹ Valaki ráfogta, hogy Petőfié, s ez a hit általános lett, holott, hogy e vers Sárosy, az bizonyos, mert később ő maga nyomtatásban is közölte a saját neve alatt.

Egy évi kinos bujdosás után Tiszafüredre kerül Sárosy, hol az ottani lelkész, Pájer Antal, nagyon szívesen látja házánál. Ennek a jószívű embernek a barátságát, jóságát később is élvezi költőnk. Pájer tanácsára Gyöngyösre megy Sárosy, s itt kiadja magát német nyelvmesternek Sorsich Albert név alatt.² Kisérője egy himlőhelyes nő, Sorsich Julia, ki állítólag mint honvédfőhadnagy végig-

¹ Abafi: S. összes művei. I. 302. l.

² S nem Sarsich Antal, mint Abafi írja. Gyöngyös városának 1850-ik évi adóösszeírásánál is mint Sorsich Albert fordul elő.

küzdött a szabadságharczot s különösen a szolnoki csatában tüntette ki magát.

Sárosynak gyöngyösi élményeit, hevesmegyei bujdosását részletesen írja le ifj. Káplány József¹ és Zalár József.² Az előbbi szóhagyomány és írott jegyzetek nyomán, ez utóbbi saját emlékeiből, a mennyiben ő maga is Gyöngyösön tartózkodott és Sárosynak igen jó barátja volt.

Eleinte anyagilag nagyon rosszul állott költőnk: felhívásainak semmi eredménye sem lett, tanítványa alig akadt, úgy, hogy csak Pájer Antal barátja adományaiból tengette életét.

Később azonban sorsa jobbra fordult, a mennyiben Taposi magán-tanintézetében mint magyar nyelvtanárt alkalmazták őt elég jó fizetéssel. S a mi igazán különösnek tetszik, hogy ő, az üldözött, magánórákat adott a katonatiszteknek az olasz nyelvből, a csendőröknek pedig a magyar nyelvből. Az üldözött az üldözőkkel ily közélről, ily közvetlenül érintkezik nap-nap mellett s nem ismerik őt fel. Ezt annak köszönhetette, hogy arczát egészen elváltoztatta, annyira, hogy régi jó barátjai Zalár és Vachot Sándor sem ismertek reá. Haja tövig le volt nyírva, szakálla leborotválva, bajusza megnyirbálva, szemén pápaszem s az egykor nyulánk férfiú elvesztette karcsúságát, ruganyosságát ez idő alatt.

Mint tanárt nagyon szerették tanítványai. Neki

¹ Gyöngyös. 1881. 21., 22. és 23. szám: *Sárosy Gyula Gyöngyösön*. Ifj. Káplány József.

² *Sárosy Gyula bujdosása Hevesmegyében*. Írta Zalár József. Sárosy-Album 97. és köv. l.

már megvolt a gyakorlata a tanítás terén még Eperjesen, nyelvtelhetsége igen nagy volt s így nem csoda, hogy szép eredményeket ért el s népszerű volt. Kis tanítványainak versekben írta meg Magyarország történetét. E munkácska elveszett, Káplány néhány sort közöl az elejéről:

Magyar fiú vagyok s tudnom illik nekem:
Mint élt, mit szenvedett én vitéz nemzetem,
Melyet Ázsiából e honnak földére
Álmos vezetett ki, magyarok vezére.
Zalánt, a tót királyt, Árpád kikergette
S Etele hazáját nekünk megszerezte . . .

Látnivaló, hogy az ilyen történetet örömmel tanulták a gyermekek s e mellett a nemzeti, hazafias érzést is beszívták magukba.

Nagy öröme volt Sárosynak, midőn 1851 nyarán régi jó barátjával, Zalárral, találkozott. Mindkettő költő volt, kedélyük, lelkük egyezett s azontúl igen sok kellemes perczet töltöttek együtt. Felolvasták egymásnak egymás verseit, bírálgatták őket, vitatkoztak egyes kérdések felett.

Sárosy sokat nem írt abban az időben, mert meglehetősen el volt foglalva. Néhány sonett, népdal, néhány humoros költeménye maradt ebből az időből.

Lehet azonban, hogy igen sok költeménye pusztult el akkoriban, a mikor elfogatása elől menekült Gyöngyösről s midőn társnője, Sorsich Julia, a corpus delictiket tűzbe dobta, hogy valahogy az üldözők kezébe ne kerüljenek.

Megmaradt költeményei nem a legsikerültebbek, valami erőszakoltság látszik rajtuk, közvetlenséget alig találhatni bennök. Affectált népiesség nyilatkozik népdalain, mely sokszor túlságba megy, egyes kifejezések túlerősek. Kivételt képez a *Huszárdal*, mely valóban igen csikos, sikerült vers. A huszár szereti a bokros paripáját, de még jobban a rózsáját, szép, hosszú sörénye van a lovának, selyem, hosszú haja a babájának; szép fehér a bokros lova szőre, fehér a kis galambja bőre is.

Lovam, rózsám, mind kedvemre való,
Mindenikre kell selyemtakaró,
Hamis a lány s mind olyan, mint a ló:
Ha felültet, beh csókolni való!

Én felülök bokrosom hátára,
Kis babámnál termék éjszakára;
Abrahot kap csókomért a czoczó:
S boldog a lány, a huszár és a ló!

Igen ügyesen van párhuzamba állítva a huszár két legbecsesebb kincse: nyalka paripája s aranyos babája!

Több mint két esztendeig volt Sárosy Gyöngyös lakója. Élete a körülményekhez képest eléggé kellemes volt. Mint szellemes társalgó, ügyes szavaló, vidám kedélyű ember szívesen látott vendége volt az előkelőbb urak házainak is. Anyagilag is megjavult a helyzete s még kedvezőbb lett az élete, midőn régi iskolatársával, jó barátjával: Vachot Sándorral is találkozott, ki nem messze Gyön-

gyöstől, Rédén gazdálkodott kis jószágán. Azontúl gyakori vendége volt Sárosy Rédén és sok kellemes perczet töltött és szerzett a derék család körében.

Azonban nem sokáig élvezhette a nyugalmas életet, üldözőinek keze utolérte őt. Aljas árulásnak esett áldozatául. Két ember: Majori és Sallay, ki gróf Kornis néven szerepelt Gyöngyösön, voltak az árulói. Mindkettő nagy barátságot mutatott iránta s a mit sem sejtő Sárosy lépre is ment: bizalmas lett hozzájuk, elárulta magát s ez okozta bukását. Sallayt Pesten elfogták lopás miatt s ekkor ő aljas módon följelentette Sárosyt. Ez 1852. őszén történt. Azonnal kiadták Swartzer egri csendőrparancsnoknak az elfogatási parancsot. S a ki legjobban segített a kutatásban, az Majori, a másik barát volt. Vachot Sándorné szerint november 7-én, Káplány szerint karácsony hetében vették körül a csendőrök Sárosy lakását, hogy elfogják őt. Sorsich Julia észrevette a közelgő veszélyt, felköltötte az alvó Sárosyt, ki magára rántva néhány ruhadarabot, fedetlen fővel menekült a hátulsó ablakon. Rédének tartott s meg is érkezett. Megjelenése Vachotéknál ilyen állapotban sárosan, piszkosan nagy megdöbbenést keltett, annál is inkább, mert Vachot Sándor nem volt otthon. Egy éjjelt ott töltött, másnap visszafelé indult Gyöngyösnek. Gyöngyösön ezalatt nyomoztak, kutattak mindenütt és mindent, sehol sem akadtak Sárosy nyomára. Ekkor ajánlotta Majori, hogy fel kell keresni Vachotékat, mert oda gyakran járt a költő. Burik Zsigmond polgármester ki is hajtattott Rédére, azonban még útközben tartóztatta

le a visszafelé jövő költőt s beviszi Gyöngyösre. Hogy Sárosy miért tért vissza Gyöngyösre, arra Zalár azt mondja, hogy önként akart jelentkezni a csendőrségnél, nehogy Vachotékat bajba keverje, ha esetleg ott fogják őt el. Ez ugyan nem elég argumentum, mert hiszen menekülhetett másfelé, nem kellett volna Vachotéknál maradnia. Azt hiszem, nem is indult ő Gyöngyösnek, hanem másfelé, hanem már akkor késő volt, mert holléte ismeretes lévén, a kiküldött kémek és csendőrök utolérték a menekülő költőt.

Akármin is volt a dolog, annyi tény, hogy szegény Sárosy fogoly lett. Eddigi fájdalmaihoz, keserveihez egy újabb járult: a súlyos rabság rabbilincse, a nehéz fogság kínja, gyötrelme. Eddig bujdosó volt, túrt, szenvedett sokat, nagyon sokat, de legalább szabad volt; most ettől is megfosztották a szegény hányatott trombitást.

Az elfogott költőt nemsokára Pestre viszik s a Neugebäudeba, az Újépületbe zárják a többi politikai foglyok közé. Hogy mily kínos volt e fogság, mennyit szenvedett a szegény költő, azt érdekesen írja le Leövey Klára,¹ ki szintén ugyanakkor volt az Újépületben fogoly s a ki titokban levelezett a börtönben Sárosyval. Ehhez a jószívű nőhöz, ki Sárosyt anyagilag is segítette, több verset irt a költő, melyek általános címe: *Klárrikádok* volt, s melyek a költő tiszteletéről, hálájáról zengenek.

¹ Emlékezés Sárosy Gyulára. Leövey Klára. *Esztergom és Vidéke*. 1894. 24. sz.

Egyébiránt fogságának keserveit maga a költő is leírta néhány költeményében, melyek itt keletkeztek, így: *Bevezetés*¹, *Verhőr*, *Iszonyú puffanás*, *Éjjel*, *Börtöndal*. Sötét helyiségbe zárják a költőt:

Rámzárul az ajtó. Egyedül maradtam. . .
Itt egy tántorgó szék, amott egy rossz vaczog;
Önkénytelenül is könny szökik szemembe,
A hátam borsószik, a fogam meg vaczog . . .

Enni nem adnak neki, csak száraz kenyeret és vizet, friss levegőt nem szivhat a poshadt üregben. Később meg is kötözik:

»Karpereczet küldött önnek a törvényszék«
Mond az elmés káplár, s rám veri a vasat.

(*Börtöndal*. Összes művei. I. 110.)

Majd a Verhőrbe hívják:

Katona jött értem, a Verhőrbe hínak . . .
Szegény, szegény költő, mire kelle jutnod! . . .

(*Verhőr*. Összes művei. I. 116.)

Először kötél általi halálra ítélik a »felségsértő rebellist«, később azonban megkegyelmeznek életének: életfogytiglan tartó várfogságra ítélik őt. Itt a Neugebäudeban keresi fel a fogoly költőt neje és Gizella nevű leánya, ki 1850. január 28-án született. Ennek a találkozásnak az emlékét őrzi

¹ *Bevezetés*. S. összes művei. I. 107.

Látogatás című verse (Összes művei I. 164. l.), mely valóban megható költemény. A hadbíró magához hivatja a költőt s ő, a lánczravert férj és atya, ott találja nejét s kised gyermekét.

A viszontlátás öröme, gyermekének látása könyeket csal a fogoly szemébe. Neje meghökken a bilincs láttára, fájdalom fogja el a szívét, elővezeti kis leánykáját:

»Jer elő kis lányom!« — szólt s megfogta kezét
Az először ölelt angyali gyermeknek.
»Mutasd meg apádnak, mutasd meg: mit érzesz
Ily nagy pillanatban, e kis embereknek!«

Rám borúlt a gyermek angyali fejével,
S egy csókot csattantott apjának lánczára;
Szeme harmatos volt, mint mikor a bimbó
Először fakad fel a nap sugarára.

A jelenet oly megható, hogy az ott levő keményszívű hadbírák is elfordulnak, nehogy észrevegyék rajtuk az elérzékenyedést, a meghatottságot. S csakhamar véget vetnek a kínos jelenetnek:

»De véget kell vetni!« — közbeszólt a bíró,
Ily lassú mennydörgést még nem hallottatok.
»Isten veletek hát, lelkem darabjai —
Emlékezzetek rám és — imádkozzatok!«

Ez volt utolsó találkozása a férjnek a nővel, az apának leányával. Leánya, mint maga is írja hozzám írott leveleiben, sohasem látta többé édes

atyját, ő persze e találkozásra sem emlékszik, hiszen csak két éves volt.

A várfogságra ítélt költőt nem hagyják sokáig Pesten az Újépületben:

Megzörren a kilincs. . . Megint a porkoláb
S nem tudom mi okon, nem tudom mi végből;
Menni kell! . . . szegény rab, szedd össze podgyászkod,
S lesújtott anygalként lehúltam az égből.

(*Kijjel.* Összes művei. I. 112.)

Fogságának újabb tanyája: Königgrätz, hol nehéz esztendőket tölt súlyos várfogságban. Börtöne olyan, mint »a poklok alsó ürege«, ablaka oly szűk, hogy szabad levegő alig jöhet börtönébe, napsugár sohasem vidítja fel síri magányában, emberi hangot nem hall, csak olykor-olykor hallja, a mint a viszhangzó folyosón »meg-megkoppan az őr egyhangú lépése«.

Anyagi nyomora kimondhatatlan: fázik és éhezik a szegény költő, mint azt sógorához, Csörgheő Antalhoz és nejéhez írott levelei mutatják, melyekben ezektől anyagi támogatást kér.

Fogságának unalmas perczeit részint a költészettel való foglalkozással töltötte, részint azzal, hogy tanulgatta az angol nyelvet. S e tekintetben igen szép eredményt ért el, úgy, hogy később igen sokat fordított angol költőkből, így Pope, Moore műveiből.

Költeménye ebből az időből nem igen jelent meg Magyarországon, csak egy versét közölte a Losonczy

Phoenix,¹ azonban ez is csak álnév alatt. Abafi ugyan említi, hogy Balassa Bálint név alatt is sok költeménye jelent meg ez időben, azonban én nem találtam egyet sem az akkori lapokban. A fogsága utáni időkben több költemény jelent meg Balassa Bálint névaláírással, de hogy ez Sárosy álneve volna, nem tudom.

Sárosy königgrätzi fogsága több mint két esztendeig tartott. Képzeltetni, mily epedve vágyott a költő a szabadság után. Végre 1855-ben ütött a megváltás órája: a fogoly költő szabad lett.

Ez év márczius 5-én született ugyanis ő Felsege, a király első gyermeke: Zsófia főhercegnő. A királyi házban ez első családi ünnep nagy örömet okozott s ennek a napnak megünneplésére és örömére ő Felsege több politikai foglyot szabadon bocsátott, mint ez általában szokás ily nagy napok alkalmával. A kegyelmet és szabadságot nyertek sorában találjuk Sárosynkat is.

Örömmel jött Pestre az arany trombitás s örömmel fogadták őt egykori ismerősei, barátai. Megélhetése eleinte természetesen nem volt biztosítva, vajjon miből élhetett volna a csak nemrég megszabadult fogoly költő? Hanem jó barátainak, ismerőseinek szíve megesett rajta, segítették őt élelemmel, pénzzel, ki mennyire tehetette. Legtöbbet köszönhetett Tomori Anasztáznak, Csernovics Péternek, gróf Nádasdy Lipótnénak, kik nagyobb összegekkel segítették őt.

¹ Losonczy Phoenix (szerk. Vahot Imre) 1852. III. k.: *Minő a világ?* Irta Árnýék Pál.

A régi Luby-házban lakott (a Nemzeti Múzeum mellett), egy falusi kastélyszerű sarokház földszintjén. E lakás gyakran volt vidám multságok, jókedvű estélyek színhelye. Az irodalom, művészet barátai, a fiatal írók gyakran keresték fel a veterán trombitást, kinél egy asztal mindig terítve volt a vendégek számára sonkával, borral.¹ Sárosy kétévi fogsága alatt nagy változáson ment át. Megbozontosult testben és lélekben, durvább lett, mint azelőtt volt, testileg elhízott annyira, hogy Lisznyai Kálmán mindig azzal boszantotta, hogy »téged is, mint Falstaff Jankót, felfűjt a bánat«.

Elmésségét azonban nem vesztette el költőnk s ezért szívesen látott vendége volt a társaságoknak. Rendkívül nagy barátja volt Sárosy a zenének, a színészetnek. Innen van az a határtalan rajongás, melylyel Lonovicsné Hollósy Kornélia, az ünnepelt dalművésznő és Ristori Adél, olasz tragika iránt viseltetett. Különösen az előbbiért rajongott. Gyakran kereste őt fel Zrinyi-utczai lakásán s Hollósy Kornélia társaságában egészen átalakult a lelke, viselete. Szelid, ábrándos lelkű költő lett belőle, kinek minden szavából hév és érzelem sugárzott ki s a ki minden lépésére, szavára vigyázott. Az ő eszméje volt az is, hogy a művésznőt egy szép albummal lepjék meg s ez eszmét keresztül is vitte, a mivel Hollósy Kornéliának nagy örömet szerzett. Irtak ez emlékönyvbe: Arany, Eötvös, Jósika stb. és irt Sárosy is néhány sort:

¹ Vadnai Károly: *Elmúlt idők*. Budapest, 1886. 149 l.

Koszorút adott a világ . . .
 Te a világnak éneket:
 Én meg, ha rajtam állana,
 Egy éltet adnék még neked.

Tudva azt, hogy Hollósy Kornélia mennyire szereti a cigányzenét, 1857-ben egy nagy estélyt rendezett Sárosy a lakásán, melyen megjelent Hollósy Kornélia is s az akkori összes kiváló írók és művészek. Erre az alkalomra felhozatták a debreczeni híres Boka Károly zenekarát s ott játszott a híres Patikárus Ferkó bandája is. Oly élvezetes volt ez estély, hogy a kik jelenvoltak rajta, sohasem felejtették el s maga Hollósy Kornélia is hálásan mondott köszönetet Sárosynak a kellemes estélyért.

Ristoriért is rajongott, ki hat estén át vendég-szerepelt nálunk, elragadva mindenkit. Sárosy egyik hozzá írott költeményét lenyomatták piros, fehér, zöld lapokra s az egyik előadás alatt szétszórták a közönség között. A vers nem valami becses dolog, fel van benne sorolva a művészről őt kiváló szerepe, lelkesedéssel, rajongással :

Nagy vagy Te: mint Stuarda Mária!
 Hajh! mint Medéa, véghetetlen nagy,
 Piában ím a mennyet korholod;
 De már Mirrában elérhetlen vagy.
 S Francesca da Rimini? Neked út:
 A csillagokból fonni koszorút!¹

¹ Magyar Néplap (fel. szerk. dr. Szabó A.) 1856. 44. sz.

Egyik főszerepét: a Myrhát magyar kivonatban is közölte a közönséggel: »Mirra, Alfieri ötfelvonásos szomorújátéka s Ristori Adél fényszerepének kivonata. Sárosy Gyulától. Pesten, 1856.«

A szabad élet s vidám társaság megszólaltatják sokáig csendes lantját is, 1856-ban sok költeménye jelenik meg a Hölgyfutárban¹ (*Zsendülni láttam, Tára hárfája, Azt kérded, galambom*), a Vasárnapi Ujságban² (*Kertben, Bók*) és a Magyar Néplapban³ (*Mostoha, Égnéző, Ostromállapot, Költött kincs, Lemondás, Bányászlegény, Lovagnép, Lopásdal*).

Mélyebb költőiséget egyikben sem találunk, hangzatos versek, melyekben a tartalom szegénységét a külső forma takarja el némileg.

A csinosabbak közé tartozik a *Bók* című, melyben a költő humorosan philosophál felette, hogy nem érdemes megházasodni, mert hát

Veszek jó nőt? akkor ő szegényke
Bánja meg, hogy ily férjet kapott;
Veszek rosszat? úgy be kell cserélnem
Papucsért a férfi-kalapot!

S míg a költő fel s alá járva a szobában, tünődik a problémán, neje elolvassa a verseket s szemrehányásokat tesz férjének ezek miatt, mire a férj elég elmésen így szól:

¹ Hölgyfutár (fel. szerk. és kiadó Tóth Kálmán) 1856. 218., 235. sz.

² Vasárnapi Ujság (fel. szerk. Pákh Albert) 1856. 50., 46. sz.

³ Magyar Néplap (fel. szerk. dr. Szabó A.) 19., 24., 26., 30., 32., 33., 39., 44. 49. sz.

Ah bocsánat, angyal, oldaladnál
Elfeledtem, hogy már nős vagyok!

A *Kapásdallal* és a *Mostohával* kezdi népdalainak hosszú sorát. E kettőben még sok a keresettség, mesterkéeltség, kevés a tiszta, egyszerű érzés. E hibákat későbbi költeményeiben már nem találjuk oly sűrűn, népdalköltészete lassanként jobban és jobban fejlődik, úgy, hogy későbbi népdalai közt határozottan csinosak is előfordulnak.

Az 1857-ik évben költőnk részint, hogy költői hírnevét emelje, részint, hogy anyagi helyzetén javítson, nagyobbyszerű album kiadásán fáradozik. Költő- és íróársai szívesen felkarolják, pártfogolják az eszmét, irodalmunk kiválóbb alakjai mindnyájan megígérik közreműködésüket. Így jött létre »Az én albumom 1857. Sárosy Gyula. Nyom. Herz Jánosnál. Batthyány Emma grófhölgy ő méltóságának ajánlja S. Gy.«

S hogy az akkori kor legelső írói csaknem mind irtak ez albumba, bizonyítja a következő névsor: Arany János, Beöthy Zsigmond, Bernát Gáspár, Egressy Gábor, Erdélyi János, Jókai Mór, Lisznyai Kálmán, báró Podmaniczky Frigyes, Szász Károly, Szemere Miklós, Tárkányi Béla, Tóth Kálmán, Vadnai Károly. Nem csodálhatni, hogy az írók ilyen sora s maga a rokonszenves szerkesztő elég tekintélyes számú előfizetőt gyűjtött az album számára. Abafi szerint az albumnak Magyarországon 2000, Amerikában 50, Angliában 20, Németországban 32 és Jersey szigetén 15 előfizetője volt. —

Az album ára 5 frt p. p. lévén, szép jövedelmet hozott Sárosynak.

A közönség örömmel fogadta ez albumot, bár a szigorúbb kritikusok véleménye szerint: »Az album — fájdalom! — bár valami becsest is hoz, se elvontan, mint irodalmi termék, se azon pártfogáshoz viszonyítva, melyben részesült, nem felelt meg a méltán támasztott igényeknek...«¹

Sárosy ez albumba három költeményt irt: *Elojza Abelárdhoz* (Pope után angolból), *Schódelné sirjánál* és *Ingeborg önszületésnapján*.

Az első költeményt, e műfordítást rendkívül elitéli a Budapesti Hirlap említett kritikusa, »gyöngye prózai fordítás jambusmértékre való áttevésének« nevezi. Ez a kritika túlságos erős és igazságtalan. Ha az ember e költeményt figyelmesen átolvasgatja, nem fogadhatja el az előbbi kritikát. Sőt ellenkezőleg, sikerült műfordításnak fogja találni, melyben a verselés, a nyelv, a képek mind költőiek.

Az albumba írott cikkei közül azonban a legbecsesebb kétségkívül az *Ingeborg önszületésnapján* című költemény, mely valóban igen szép és megható képét tárja elénk a költő egész életének. Szomorú e kép, hisz fájdalomnál nem igen jutott egyéb osztályrészül a szegény költőnek. Hiszen legelső látománya szemének az volt, hogy nincs atyja, kinek szeretetét élvezné, mint más gyermek. Jött az ifjúkor; álmai nem valósultak, jött a vész, mely ma-

¹ Budapesti Hirlap (felelős szerkesztő: Nádaskay Lajos) 1858. évi 19. szám.

gával ragadta a költő izzó lelkét, megfűtta a vész trombitáját és magára fűtt sírszelet, e megfűvás büntetése súlyos, nehéz börtön lett. Mindenütt szomorú, melancholikus hangulat, melyet legjobban fejez ki a refraine :

Szegény anyám, ha tudta volna . . .

Dchogy szült volna engemet! . . .

A végső strófában azonban valami megnyugvást, meglelégedést találunk, midőn így ír a költő :

Dicső anyám! mégis ha látnád:

Mi bölcs tűrővé tett a hit!

Dicső anyám! ha élvezhetnéd

Önérzetem fenálmait!

Ha tudnád, mily hiven betöltém

E földön honfi tisztemet . . .

Nem tartanád te fájdalomnak:

Még egyszer szülni engemet!! . . .

Ime a tiszta elégia, mely a borús, melancholikus hangulatból a végén derültebb, biztatóbb, vigasztalóbb képeket tár elénk, úgy, hogy az egésznek a hatása valami megnyugtató érzéssel jár.

Sárosy e költeménye nagy hatást ért el, különösen akkor, ha maga adta elő társaságokban. Különbben mai napig is legismertebb és legkedveltebb költeményeinek egyike ez.

Az 1857-ik évben általában sokat dolgozott Ösztönözte őt a közönség rokonszenve, melylyel albumát is fogadták s melylyel általában viseltettek

a kiszabadult, sokat szenvedett költő iránt. Költéményeinek egy része a Napkeletben¹ (*Látogatás Balassa Bálintnál a török fogságban, Járj el hozzám, Egri népdal*), a Hölgyfutárban² (*A szív, H. Lonovics Kornélia albumába, Három tövis*) és a Vasárnapi Ujságban³ jelentek meg (*A jó szolga, A vén huszár*).

Legértékesebb ezek között *A vén huszár* című. A forradalom gyászos kimenetele után a huszár sokáig bujdosott idegenben. Honvágya hazahajtotta őt évek múlva. Kopottan, rongyosan jó hazájába, »rongy a dolmány, rongy a mente, kopott nadrág, kopott kalap, átkandikál rajta a nap; bocskor is van, de nincs talpa«. Szomorúan látja a változást, a mi hazáján végbe ment, alig ismer rá a népre.

Mért is vágyott vissza lelke,
Midőn nincsen háza-telke?
Gond és bánat a jószága,
Oda maradt ifjúsága.

Az emberek nem ismerik többé a vén huszárt.
Búsan halad tova szomorú útjában.

Megy — s ráismer a csárdára,
Melybe egykor annyit jára.

De a csárda, mely annyi víg mulatásának volt
színhelye, csendes, kihalt; a csapláros is előre-
gedett, kedvét rozsdá ette, megismeri őt:

¹ Napkelet (fel. szerk. Vahot I.) 1857. 1., 13. sz.

² Hölgyfutár (Tóth K.) 1857. 51., 132., 211. sz.

³ Vasárnapi Ujság (Pákh A.) 1857. 4., 18. sz.

Némán szorít kezét vele
 S szeme könnyekkel van tele...
 Mint visszamaradt napsugár,
 Itt megpihen a vén huszár,
 S egyre búsúl... nem búsúlna,
 Ha a régi világ volna...

Rendkívül érdekes képét adja e költemény egy melancholikus, a mult képein csüngő huszár legkének, kinek lelke visszavágyik a mult után s ki sehogy sem tud beletörődni az új viszonyokba.

Sárosy e verse a sikerültebbekhez tartozik s méltán megérdemelte a közönség tetszését, melyel megjelenésekor fogadták.

Ez évben az a kellemetlenség éri költőnket, hogy egy csomó verse kéziratban elveszett. Az elveszett versek között volt *A két művész* című költői elbeszélése is, a mit valóban sajnálhatunk, mert a meglévő töredék nagyon felkölti érdeklődésünket. A művei közé felvett töredék (I. k. 227. l.) Pompéry János másolata, ki azt az Egyetértés 1880. 192. számában közölte.

E költői elbeszélésen Sárosy tizenhat évig dolgozott, mint Rákosi László említi.* A költemény tárgya is érdekes. Rafael, a nagy festő és Lorenzo, a híres szobrász, egy király udvaránál élnek. Az agg király rendkívül nagy barátja a művészetnek. Van

* Zalai Közlöny 1877., 48. sz. : Sárosy Gyula magánéletéből.
 »A két művész kivételén, nagyszerű eszméjén, saját vallomása szerint tizenhat évig dolgozott lelkileg és emlékezetben, míg leírta.«

egy gyönyörű leánya, Miranda, kinek szeme ragyogóbb a csillagoknál, haja feketébb az éjnél, ki oly szép, mint a felkelő hajnal. A két művész szíve szerelemre lobban a szép királyleány iránt, epednek utána. A király észreveszi ezt s elhatározza, hogy valamelyik művésznak adja leányát, még pedig annak, a ki az általa választott tárgyat tökéletesebben adja vissza művészetével. Rafaelnek azt mondja, hogy fesse meg azt a jelenetet, a midőn a szép Napot halottan terítik ki a tenger leányi s e Nap az ő leánya legyen, ki szívesen lesz modell. Rafael azonnal elmegy a temetőbe színeket szerezni s »megraká ott képzeletvilágát a halottak rémes éjjelével«. Elmegy műtermébe s már ott találja a bájos modellt: Mirandát. Reszkető kézzel fogja az ecsetet, hogy halottnak rajzolja le szíve bálványát, kinek minden vonása oly elevenen él a szívében, lelkében. Kinokat áll ki, mert hiszen

Egy tekintet e lelkes szemekből:
Feltámasztja sirból a halottat,
Egy mosolygás e virágajokról:
Felrózsázza lángoló színekkel
Holt sorát a halvány képzeletnek.

A költő azonban erőt vesz a valón és önmagán

És az arcot, ezt a rózsatengert,
S a kebel csók illetetlen ágyát,
Szórja végig alkotó tavaszkint,
Az enyészet sárga liljomával . . .
Sirrá festi a hatalmas ajkat . . .

S készen a kép ! Hanem élet ábrázol az, daczára a művész küzdésének. Vad vihar dúl Rafael lelkében, arra a gondolatra, hogy Miranda nem lesz az övé. Kétségbeesik, ha rágondol, hogy Lorenzónak, a szobrásznak, bizonyára sikerülni fog a hideg kőből halottat faragni s így övé lesz az imádott leány. Elméje elborul, kirántja tőrét s leszúrja Mirandát. S mint egy őrült, veszi ecsetjét és lefesti a halott királyleányt, szíve bálványát, a megszólalásig híven. A király fájdalma kimondhatatlan, Rafaelt tömlőczbe dobhatja, Mirandát bebalzsamoztatja s nap-nap mellett ott búsul a holttest mellett. Előhivatja Lorenzót s kéri őt, hogy »keresse fel a tavaszt, mely először elhagyá az édent s azt teremtvé e rom éjjelébe, éjjeléből adja elő Mirandát.«

Ó, add vissza őt az ősz atyának,
Élő szobrot adj e szép halotról,
Mig előtted dermedetten alszik !

Lorenzot meghatja a király keserve s elhatározza, hogy művészetével enyhíti fájdalmát. Elment s

Szerze márványt, szüzet és fogékonyt.
Köszörűje volt a forduló nap,
A legelső reggelen tavaszkor
Nedvesítve égi harmat által,
Mely sugárzó kerekén a napnak,
Mig könnyörgött a szelid Lorenzo,
Vésőjét egy isten élesíté.

Itt megszakad a töredék. Mi lett volna a folytatása, nem tudhatjuk. Valószínűleg az, hogy a

szobrász nem tudott volna oly szobrot alkotni, mely híven visszaadta volna az élő Mirandát.

Igazán sajnálatos, hogy az elbeszélés töredék maradt. Hogyan fejezte volna be a költő e tragikus tárgyat? Mert Rafael tényleg tragikus alak. A művésznek, ki rajongó szerelemmel csüng Mirandán, holtan kell ábrázolnia ezt az eszményképet, mely oly elevenen él a képzeletében. Elhagyja őt a művészi erő s hogy e bálvány másé ne legyen, megöli őt, a miért aztán börtönbe vetik s a szíve majd meghasad fájdalomában, hogy attól fosztotta meg magát, a ki legdrágább kincse volt.

Rafael lelki állapotát gyönyörűen festi a költő, híven ecseteli azokat a lélektani mozzanatokat, a mikén a művész átesik, midőn ott áll előtte szerelme tárgya, a kit holtanak kell lefestenie. A művészen erőt vesz a szerelem, a holt képbe is beleviszi forró érzelmeit s bár a kép technikája tökéletes, a kifejezés, az eszme mégis az élő ábrázolja, a mint az a művész lelkében élt. Rafael maga is látja ezt s »keble kezd bomolni; megnyillamlík a villám agyában, — szörnyű dörgés, szörnyű csend utána. — Mennykövet sújt; száll vakon a mennykő és egy élet vétlen áldozatja!«

Miranda szépségét, a két művész szerelmét művészien állítja elénk a költő. Szóval e költemény méltó feltűnést kelthetett azoknál, a kiknek Sárosy felolvasta s méltán fűztek az egészhez szép reményeket. Sárosy is legsikerültebb alkotásai egyikének tartotta e művét.

Ugyancsak ez évben indított meg egy lapot is

Magyar Évilapok címen Mészáros Károly barátjával együtt, azonban vállalatuk a közöny miatt már az első számmal megszűnt. Barabás Miklós megrajzolja arczképét, mely alá ő e sorokat írta:

Az élet: álom, — az valódi bölcs,
Ki ébren él; de mindig álmodik!

Ekkor már erősen munkálkodik összes költeményeinek kiadásán, melyek azután 1858-ban jelentek meg: *Költemények Sározy Gyulától* címen. Pest, Poldini Róbert könyvnyomdája 1858. E kötet nem tartalmazza összes költeményeit, csak a jobbakat, vagy legalább is azokat, a melyeket ő tartott legjobbaknak. Mert részrehajtatlanul ítélve bizony e versek fele meglehetősen gyenge, értéktelen kísérlet s nem igen érdemli meg a figyelmet.

Sikerültebbek azok a versek, melyeket ez évben közölt néhány folyóiratban. Így a Kalauzban¹, (*Ki a boldog?*), a Nővilágban² (*Bocsánat, Tavaszvágy*), a Szépirodalmi Közlönyben³ (*Mi az élet? N. Bella emlékkönyvébe*) és a Hölgyfutárban⁴ (*Csók és dal, Lendvai Márton sirjánál, Egy kövirág előtt, A szerelem mint vegytanár, Bártfay László emléke, Hollósy Kornéliának, A szerelem szentírás, Ki a boldog, Csak azok az álmok, A költő sirja.*)

¹ Kalauz (fel. sz. Boross Mihály) 1858. 4. sz.

² Nővilág (fel. sz. Vajda János) 1858. II. 293., 784.

³ Szépirodalmi Közlöny (fel. sz. Szelestey László) 1888. I. 1561., 1568., 1664. l.

⁴ Hölgyfutár (Tóth K.) 1858. 3., 25., 70., 77., 112., 128., 149., 159., 169., 298. sz.

Kiválik ezek közül *Mi az élet?* és *A költő sírja*. Az előbbiben philosophál az élet mulandóságán, mely nem egyéb, mint rövid út a sírhoz; minden csak látszat s rövid ideig tartó. »A boldogság egy elázott kincsnek bolygó fénye, sírvirága csak«. A másikban pedig vigasztalja a költőt, hogy ha mindenki elfeledte is őt halála után, »a természet él felette s megbecsüli szent porát«:

Felleg ül a sír fölébe,
Rajta csillag és a hold;
Bíborfelhő lelke képe,
Melyet a láng szerte tépe,
Hold és csillag... álma volt!

Költőnk az időben anyagilag is elég jól áll, versei, kiadott költemény-kötete elég szépen jövedelmeztek. Állandó humora sohasem hagyja el. Bizonyítja ezt az a tréfás verses levél is, melyet egyik barátjához írt. Mint hogy e vers nincs felvéve művei közé, csak a Magyar Hirlap közölte 1892. márczius 15-iki számában ideiktatom egészében, amúgy is elég mulatságos s megérdemli a közlést:

Lelkem jó Sándorom!
Tudod, hogy nincs borom,
Jelentik e sorok:
Hogy száraz e torok.
Ne csodálkozz azon,
Borodra szomjazom,
Igértél egy akót,
Fogd be hát a fakót

S hozd el a szadait,
 Még pedig tavalyit.
 E hónap közepén
 Ünnepet ülök én.
 Kijőnek verseim
 S lesznek vendégeim,
 Kik a mig meg nem árt,
 Üritik a pohárt.
 Én jöttödet lesem,
 Ó, jöjj el édesem !
 Hadd ott a szép arát,
 Így tesz a jóbarát !
 S ha nem jöhetsz magad,
 A bort meg ne tagadd !
 Ha szeretsz engemet !
 S tudod mily áldozat,
 Ha korcsmából hozat,
 Kinek borszomja nagy
 Míg te barátja vagy !

Őszinte barátod

Sárosy Gy.

A következő esztendőben költőnk, részint barátainak meglátogatása céljából, részint anyagi viszonyainak s költői hírnevének emelése végett ismét körutat tesz az országban. Útjában a nevezetesebb városokban felolvasásokat tartott saját költeményeiből élénk érdeklődés mellett. Útba ejtette ekkor Aradot is, melyhez oly sok kedves emlék fűzte. Itt olvasta fel egy alkalommal a Krinolin-verset, melyért azután el is fogták s az aradi törvényszék államügyésze felelősségre vonta őt verséért, melyben ő felségsértést látott s a törvényszék el is

ítelte Sárosyt két évi börtönre. A vers maga mind-össze háromstrófás s nagyon bajos benne felségsértést találni. Gúnyolja benne a költő a krinolinviselés divatját s különösen a fekete-sárga színt. Valószínűleg ez ütött szeget a törvényszéki bírák s az ügyész fejébe. Sárosy erősen védelmezte magát a tárgyaláson, hogy hát ő csak a divatot magát gúnyolja benne, hanem a törvényszék az ügyész indítványát fogadva el, Sárosyt két évre ítélte el. Költőnk ekkor felebbezett a nagyváradí főtörvényszékhez, mely 'azután a bécsi semmitőszékkal együtt úgy ítél, hogy a vers egyáltalában nem felségsértő, sem nem lázító s ezért aztán Sárosyt felmentették a két évi börtön alól, hanem hogy némileg mégis meg legyen büntetve a fekete-sárga szín gúnyolása miatt, a bécsi semmitőszék úgy határozott, hogy Sárosyt néhány hónapra Budweisba kell internálni, élelmezésére a magyar kormánytól havi 25 frtot kap. 1860 márczius elején el is viszik a költőt Budweisba, hol eleinte nagy nyomorral küzd, mint azt maga is leírja egyik barátjának, Tóth Lászlónak, midőn így ír: »Való, hogy f. év mártius óta mindekkorig Budweisban nyomorral küzdve szigorú felügyelet alatt élek, mint internált, daczára annak, hogy mind a nagyváradí főtörvényszék, mind a bécsi megsemmisítő legfőbb ítélőszék a krinolin elmondása miatt ellenem lefolyt pörbeli ítéleteik által tökéletesen fölmentettek (tehát praeventio). Havonként 25 új forintom jár a m. kormány részéről stb. Budweis, oct. 13. 1860. Sárosy.«¹

¹ Magyar Sajtó (fel. szerk. Hajnik Károly). 1860. 247.

Keserves volt az a néhány hónap, a mit Budweisban töltött. Távol hazájától idegenek között él a szegény költő nyomorral küzdve. Maga is elpanaszolja ezt *Budweisban* című költeményében.¹ Búsán jár tekintete végig a kietlen vidéken, összehasonlitja a lelkében ez idegen földet a saját hazájával; mennyivel szebb ez, mennyivel zengőbb a magyar nyelv, búsán sóhajt föl:

Inkább lennék bár a föld alatt,
De hazámban, nemzetem között,
S hinném, — mig ott lantom zengene:
A tavasz síromra költözött,
S így álmodnám egy szebb jövőt!...

Fogságában elsajátította a cseh nyelvet, lefordított néhány cseh költeményt, sőt Vörösmarty *Szózatát* is lefordította cseh nyelvre, a mivel anynyira megnyerte egy cseh szobrász tetszését, hogy szép mellszobrát készítette el neki ajándékkul, a mit aztán a költő haza is hozott. Fogsága nyolcz hónapig tartott: 1860 novemberében hazabocsátották a költőt, ki megtörve betegeskedésétől s a sok szenvedéstől jött vissza hazájába s itt eleinte Miskolczon tartózkodott Csepcsányiné szül. Szemere úrnő házánál, kihez régebbi baráti érzelem fűzte. Hogy már novemberben itthon volt s nem 1861 januárjában jött haza, mint azt Abafi mondja, bizonyítja a Szépirodalmi Figyelő,² mely 1860. nov. 28-iki

¹ Összes művei. I. 159. l.

² Szépirodalmi Figyelő (fel. szerk. Arany János) 1861. 4. sz.

számában a Vegyes rovatban így ír : »Kedves költőnk Sárosy Gyula hazaszabadulván, Miskolczon piheni ki a bellebbezés sanyarúságait. Költészetének a csehországi szirtek közt nőtt egy rózsáját szívesen vennők«.

Több rózsza azonban nem igen nőtt a költő költészetén. Az 1861-ik évben folytonosan süllyed a költő lelki világa, közeledik a véghez, az elpusztuláshoz. 1861 elején bejön ugyan Pestre s innét pengeti lantját, hanem szép dalt nem igen tud már kicsalni a rozsdás húrokból. Újból vágyik a szereplésre, Sarkady Istvánnal együtt megindítják a Trombita¹ című lapot, melynek csaknem minden számában jelenik meg Sárosytól egy vers (*Prolog, Börtöndal, Éjjel, Bevezetés, Iszonyú puffanás, Tavaszdal, Verhőr, Szemere Pál emlékezete, Olasz tavasz, Emlékezet, Gr. Széchenyi I. emlékezete, Halhatatlanság, Az Arany trombita elégetőihez, A börtönben, Előre, Fölséges hazugság, Bujdosó, Gr. Teleky S. a koporsóban, Költői átalakulás, Egy világhírű művészhez, Egy fa története, Drótos tót, A hölgyek hölgye, Búcsú-dal*), hanem e versek részben régibb keletűek, részben sikertelen kísérletek, melyekben alig találunk valami költőit, inkább az alkalmi költészet szülöttéi s meglátszik rajtuk, hogy nem ihletből, hanem kényszerűségből készültek, igazi érzést alig találhatni bennök.

Hogy Sárosy költészete ennyire süllyedt, az leginkább ama borzasztó szenvedélyének tulajdonít-

¹ Trombita (fel. szerk. Sarkady István, lapvezér és főmunkatárs : Sárosy Gyula) 1861.

ható, mely elméjét, lelki világát elhomályosítja, tudniillik az ivásnak. Régi szenvedélye volt ez a szerencsétlen költőnek. Első nyilvánulásait Eperjesen vették rajta észre. Később, midőn Hilyéty Arnoldinát nőül vette, a családi boldogság, a végtelen szerelem elnyomták benne e szenvedélyt, egészen mértékletesen élt. Jött a forradalom, mely oly gyászosan végződött, jött a boldogtalanság: csalódott második nejében, jött a bujdosás, ennek nyomora, keserősége, jött a börtön, ennek nehéz bilincsei: ime az okok, a körülmények, melyek elkeseredéssel, fájdalommal töltötték el a költő szívéét. Borban keresett vigaszt, eleinte egyedül borban találta fel azt, később feltámadt a régi szenvedély s dühöngött a lelkében erősen, hevesen mindaddig, míg teljesen tönkre nem tette a szervezetét. Nem volt szerető nő, ki feltartóztatta volna e borzasztó szenvedély erejét, tovaterjedését s a meghasonlott költő teljesen rabja, áldozata lett a romboló betegségnek. Szenvedélyének pusztító ereje meglátszik egész későbbi költészetén: elvesztette a régi fényét, ragyogását; meglátszik a költő társadalmi helyzetén: óvakodtak tőle, a társaságától, mert hiszen nem tudott uralkodni önmagán; meglátszik rövid pályafutásán: élete delén halt el; meglátszik utolsó napjain: teljesen elhagyatva, senkitől nem ápolva adja ki lelkét 1861. november 16-án.

Megdöbbenő az emberre költőnk halála, mily óriási romboló ereje van a szenvedélynek, mily sok bajnak, keserűségnek a kútfeje ez.

Megdöbbsentette az akkor is a közönséget, mindenki igazi részvétellel vette halálának hírért. Az akkori Pesti Napló¹ így ír: »A magyar szépirodalmat érzékeny csapás érte: Sárosy Gyula, a koszorús költő nincs többé. Lánglelke ma reggel (nov. 16-án) reggeli 4 órakor költözött át sokat szenvedett porrászéből boldogabb hazákba. Kedves lantja megtört, de a szép dalok, a szerelemnek, a harczok riadásának és honfi bának hangjai még sokáig visszacsengenek. Kimulása váratlan volt: tudta ugyan mindenki, hogy egészsége, kedélye sokat szenvedett, de komolyabb veszélytől senki sem tartott. Legyenek áldottak a hazafi költő hamvai!«

Épp ily részvétellel, fájdalommal közlik a szomorú hírt az akkori összes lapok. A gyászjelentést barátja, Sarkady István adta ki: »A haza és irodalom nevében! Sárosy Gyula, folyó évi november 16-án, reggeli 4 órakor, hosszas szenvedés után, életének 45-ik évében agyszélhűdés következtében az Úrban csöndesen elhunyt. Temetése vasárnap, november 17-én 3 órakor, a helvét hitvallásúak szerint leendő az Ötpacsirta-utca 14. szám alatti házból.«

Temetése egyszerű és megható volt. A ravatalnál és a sirnál Török Pál helv. hitv. szuperintendens mondott szép beszédet felette, a Nemzeti Színház előtt pedig Székács József ág. ev. szuperintendens mondott megható beszédet a Kisfaludy-Társaság nevében.

¹ Pesti Napló (fel. szerk. báró Kemény Zs.) 1861. nov. 17.

A temetésen sokan voltak jelen, egykori barátai, ismerősei mind elkísérték az elhunyt, sokat szenvedett trombitást utolsó útjára. Halála több költő lantját ihlette dálra, legcsinosabb ezek között az, mely a Hölgyfutár 1861. évi 44-ik számában *B.* aláírással jelent meg s melyet egész terjedelmében közlök:

Sárosy Gyula halálára.

Hogy ki valál s mije e hazának
S minők voltak fényes tetteid?
Most érzi az értted kesergő hon,
A midőn már többé nem vagy itt.

Szép szellemed a nagy ég urához,
— Mint érdemlé — mennybe költözött,
Elhagyva a hont, melyet szerettél,
S hol még éltél, balsors üldözött.

De a balsors vad, kemény csapása
A küzdelemben, melyet vítt veled:
Nem győzték le lényed jobbik részét,
Mindörökre élven szellemed!

A kerepesi-uti temetőben nyugszanak a költő hamvai, melyek fölé 1876-ban özvegye csinos emlékkövet állíttatott.

Az aradi Kölcsey-egyesület pedig néhány évvel ezelőtt márványtáblával látta el Sárosy szülőházát Boros-Sebesen.

Emlékének felújítására czélzott az az album is, mely Náményi Lajos szerkesztése mellett 1889-ben jelent meg *Sárosy-Album* címen.

Neje, Vass Paulina 1881. augusztus 8-án halt meg Málczán, Zemplénmegyében. Leánya, Gizella 1868-ban ment férjhez Viczmándy Mór zemplénmegyei földbirtokoshoz. Házasságukból két gyermek született: Mária, férjezett Kantha Józsefné és Gyula, ki 1882-ben született s jelenleg VI. gimnáziumi tanuló S.-A.-Ujhelyt.

Leánya költői természetű, művelt nő. Fényes bizonyítékai ennek ama levelek, melyeket hozzám írt édes atyját illetőleg s melyekért ezúttal is igaz köszönetet mondok.

